

VALERIJA BERNIK

VSEBINSKA PRIMERJAVA IZBRANIH SLOVENSKIH IN TUJIH OSNOVNOSOLSKIH UČBENIKOV ZGODOVINE

CONTENT COMPARISON OF SELECTED SLOVENIAN AND FOREIGN ELEMENTARY SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS

Izvleček

Avtorica analizira izbrane učbenike zgodovine za osnovno šolo, ki so izšli v obdobju od leta 2000 do leta 2004 v Sloveniji, Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji. Analiza vključuje primerjavo vsebinskih elementov učbenikov, tematizacije vsebin, zastopanosti področij družbenega življenja v preteklosti ter izbranih vsebin (prva svetovna vojna, totalitarizem, druga svetovna vojna, vloga žensk). Zanimiva je primerjava zastopanosti posameznih zgodovinskih obdobj v obravnavanih učbenikih, ki kaže, da učbeniki v največji meri poudarjajo sodobno obdobje – to je čas 20. stoletja. Na koncu avtorica podaja tudi predloge za izboljšanje učbenikov, ki so lahko pripomoček piscem učbenikov na področju družboslovja.

Ključne besede: zgodovina, učbeniki, osnovna šola, tematizacija, zgodovinska obdobja, izbrane teme.

Abstract

The author analyses selected history textbooks for elementary schools, issued between 2000 and 2004 in Slovenia, Great Britain, France and Germany. The analysis includes a comparison of content elements of textbooks, arrangement of topics, representation of areas of social life in the past and selected contents (First World War, totalitarianism, Second World War, role of women). The comparison of representation of individual historical periods is interesting as it shows that textbooks greatly concentrate on the contemporary period – the time of the 20th century. In the conclusion, the author gives suggestions on how to improve textbooks, which can be a useful tool for textbook authors in the area of social sciences.

Keywords: history, elementary school, arrangement of topics, historical periods, selected topics.

VSEBINSKA PRIMERJAVA IZBRANIH SLOVENSkih IN TUJIH OSNOVNOŠOLSKIH UČBENIKOV ZGODOVINE¹

1. SODOBNO OSNOVNO ŠOLSTVO IN UČBENIKI ZGODOVINE V SLOVENIJI, VELIKI BRITANiji, FRANCIJI IN NEMČIJI

Učbeniki zgodovine nastajajo v različnih šolskih sistemih in so namenjeni različno urejenim učbeniškim trgov. Učbeniški sistemi in učbeniški trgi do določene mere vplivajo na zasnovo učbenikov, zato v začetku na kratko predstavljam šolske sisteme, v katerih so učbeniki nastali in učbeniške trge, na katerih se ti učbeniki tržijo. Ker je v Sloveniji zgodovina samostojen učni predmet v zadnjih štirih letih osnovnega šolanja, sem med tujimi osnovnošolskimi učbeniki zgodovine izbrala za primerjavo tiste, katere uporabljajo učenci v sekundarnih šolah, ki ustrezajo slovenskim zadnjim štirim razredom osnovne šole.

Učbenike, ki so predmet raziskave, sem razvrstila v tabele in jim dala številčne oznake, da bi bilo v primerjavi vsebinskih in metodoloških elementov posameznih učbenikov bolj jasno, o katerem teče beseda.

Osnovno šolstvo in učbeniki zgodovine v Sloveniji

V Sloveniji se učenci devetletne osnovne šole srečujejo s predmetom zgodovina v zadnjih štirih razredih, torej v starosti od 11 do 15 let. Zgodovina je v zadnjih štirih razredih devetletnega obveznega osnovnega šolanja obvezen predmet. Učenci in učitelji izbirajo med učbeniki različnih založb iz kataloga potrjenih učbenikov. V letu 2004 so učenci in učitelji izbirali med učbeniki založbe Modrijan in DZS.

Tabela 1 prikazuje oznake, s katerimi sem poimenovala izbrane slovenske učbenike. Te oznake uporabljam v nadaljevanju raziskave, da bi bilo jasno razvidno, na kateri učbenik se ugotovitve nanašajo.

Tabela 1: Oznake izbranih slovenskih učbenikov, pod katerimi se pojavljajo v raziskavi

Oznake za slovenske učbenike	Učbeniki
1. učbenik DZS	RODE, Marjan, TAWITIAN, Elissa (2004), <i>Prvi koraki v preteklost. Učbenik za 6. razred devetletne osnovne šole</i> , Ljubljana: DZS.
2. učbenik DZS	JANŠA-ZORN, Olga, MIHELIČ, Darja (2004), <i>Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke</i> , Ljubljana: DZS.
3. učbenik DZS	CVIRN, Janez, HRIBERŠEK BALKOVEC, Elizabeta, STUDEN, Andrej (2004), <i>Novi vek. Zgodovina za 8. razred devetletke</i> , Ljubljana: DZS.
4. učbenik DZS	DOLENC, Ervin, GABRIČ, Aleš, RODE, Marjan (2003), <i>20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke</i> , Ljubljana: DZS.

¹ Vzeto iz: Bernik Burja, Valerija (2006), *Vsebinske in metodološke spremembe v osnovnošolskih učbenikih zgodovine od konca 19. do začetka 21. stoletja na Slovenskem*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Filozofska fakulteta.

1. učbenik Modrijana	JANŠA-ZORN, Olga, KASTELIC, Ana, ŠKRABA, Gabrijela (2004), <i>Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole</i> , Ljubljana: Modrijan.
2. učbenik Modrijana	SIMONIČ MERVIC Karmen (2004), <i>Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole</i> , Ljubljana: Modrijan.
3. učbenik Modrijana	ŽVANUT, Maja & VODOPIVEC, Peter (2004), <i>Vzpon meščanstva. Zgodovina za 7. razred osnovne šole, zgodovina za 8. razred devetletne osnovne šole</i> , Ljubljana: Modrijan.
4. učbenik Modrijana	KERN, Ana Nuša, NEČAK, Dušan, REPE, Božo (2003), <i>Naše stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole. Zgodovina za 9. razred devetletne osnovne šole</i> , Ljubljana: Modrijan.

Osnovno šolstvo in učbeniki zgodovine v Veliki Britaniji

Mladostniki v starosti od 11 do 15 let se v Veliki Britaniji izobražujejo v sekundarnih šolah (*Grammar school*), ki so podobne klasičnim gimnazijam drugje v Evropi.² Pri sekundarnih šolah gre za drugi del obveznega osnovnega šolanja, medtem ko prvi del poteka v primarnih šolah.³

»V Veliki Britaniji je zgodovina obvezen predmet od 5. do 14. leta, potem pa je od 14. do 16. leta izbirni. Zgodovina spada od 11. do 16. leta med predmete nacionalnega učnega načrta.«⁴ Pozitivna stran angleških izpitnih učnih načrtov je, da vsebujejo gospodarske, družbeno-socialne, kulturne, pa tudi znanstvene, tehnološke in verske teme. Negativna stran pa je, da izbrani učni načrti oz. njihove široke in poglobljene teme, ki vsebujejo samo politično, vojaško ali diplomatsko zgodovino, ne vsebujejo tudi družbene, kulturne in gospodarske in obratno. Izbor širokih tem pomeni, da učenci spoznajo samo določene zgodovinske dogodke in procese. V Veliki Britaniji že v starosti od 14. do 16. let poznajo to izbirnost, kar pomeni, da se učenci učijo samo izbrane teme. Če so za neko zgodovinsko obdobje izbrane samo teme, ki poudarjajo britansko zgodovino, potem učenci ne poznajo svetovne zgodovine.«⁵

V Veliki Britaniji učitelji svobodno izbirajo učbenike različnih založb. Nacionalni kurikulum jasno določa znanja in sposobnosti, ki naj bi jih učenci razvili. Učenci od 11. do 14. leta morajo proučiti tri določena obdobja britanske zgodovine, kombinirana z evropsko zgodovino, zgodovino izvenevropskih dežel in svetovno zgodovino 20. stoletja. Skozi teh šest vsebinskih področij obravnave morajo učenci razviti historična znanja, ki vključujejo historične raziskave, selekcijo in evalvacijo virov, vrednotenje različnih interpretacij zgodovine in izražanje lastnega razumevanja preko različnih tehnik. Poudarek na integraciji spretnosti in znanja je eden od bistvenih značilnosti britanskega sistema. Razvoj znanja, spretnosti analiziranja in razlaganja, kritične uporabe virov in evalvacija različnih zgodovinskih interpretacij so glavni elementi učenja zgodovine.⁶

2 Lipužič, Boris (1993), *Izobraževalni trendi v Zahodni Evropi. Pregled strukturnih sprememb v šolskih sistemih*, Nova Gorica: Educa, str. 129.

3 Ibid., str. 130.

4 Trškan, Danijela (2001), Učni načrti za srednješolsko zgodovino v Veliki Britaniji, v: *Zgodovinski časopis*, št. 1, str. 109.

5 Ibid., str. 120.

6 Riley, Michael (2001), The Preparation of History Textbooks: An Author's Viewpoint, v: *Seminar on History Teaching in Secondary Schools: Teacher Training and History Textbooks*, Strasbourg: Council of Europe, str. 23–24.

V raziskavi sem analizirala učbenike založbe *Heinemann* (za 1. razred sekundarne šole) in založbe *Collins* (za 2., 3. in 4. razred sekundarne šole). Tabela 2 prikazuje oznake, ki jih za izbrane učbenike uporabljam v raziskavi.

Tabela 2: Oznake izbranih britanskih učbenikov, pod katerimi se pojavljajo v raziskavi

Oznake za britanske učbenike	Učbeniki
1. britanski učbenik	KIDD, Judith, REES, Rosemary, TUDOR, Ruth (2000), <i>Life in Medieval Times</i> , London: Heinemann.
2. britanski učbenik	WRENN, Andrew (2002), <i>Presenting the Past. Britain 1500–1750</i> , London: Collins.
3. britanski učbenik	GREY, Paul, LITTLE, Rosemarie (2002), <i>Presenting the Past. Britain 1750–1900</i> , London: Collins.
4. britanski učbenik	SPAREY, Elizabeth, WORALL, Keith, JOHNSON, Sue (2003), <i>Presenting the Past. The modern World</i> , London: Collins.

Osnovno šolstvo in učbeniki zgodovine v Franciji

Mladostniki v starosti od 11 do 15 let se v Franciji izobražujejo v nižjih srednjih šolah (*Collège*), ki ustrezajo slovenskim višjim razredom osnovne šole.⁷

Zgodovina kot poseben predmet v francoskih nižjih srednjih šolah ne obstaja, ampak je vedno v povezavi z geografijo.⁸ »Tako je predmet zgodovina-geografija obvezen predmet v kolidžu oz. nižji srednji šoli. Razredi se imenujejo 6., 5., 4. in 3. razred, pri čemer je 6. razred namenjen najmlajšim in 3. razred najstarejšim učencem. Učbeniki za te razrede so skupni za zgodovino in geografijo.«⁹

Zgodovina in geografija se v Franciji poučujeta kot en predmet. Vendar pri tem ne gre za integrirani pouk, ampak se vsak predmet poučuje po posebnem učnem načrtu. Podajanje zgodovine je na nižji srednji šoli (*collège*) deskriptivno in kronološko.¹⁰

V raziskavi sem obdelala učbenike predmeta zgodovina geografija založb *Hatier* (za 6. in 4. razred), *Magnard* (za 5. razred) in *Nathan* (za 3. razred). Tabela 3 prikazuje oznake, ki jih za izbrane francoske učbenike uporabljam v raziskavi.

⁷ Lipužič, Boris (1993). Izobraževalni trendi v Zahodni Evropi. Pregled strukturnih sprememb v šolskih sistemih, Nova Gorica: Educa, str. 47.

⁸ Trškan, Danijela (2001), Učni načrti za srednješolsko zgodovino v Franciji, v: *Zgodovinski časopis*, št. 1, str. 121.

⁹ Ibid.

¹⁰ Wedam, Vida (1996), Učni načrt za zgodovino v splošni in tehnološki srednji šoli v Franciji, v: *Zgodovina v šoli*, št. 3, str. 50–57.

Tabela 3: Oznake izbranih francoskih učbenikov, pod katerimi se pojavljajo v raziskavi

Oznake za francoske učbenike	Učbeniki
1. francoski učbenik	BARTOLI, Jacques idr. (2004), <i>Histoire-Géographie 6ème, Livre de l'élève</i> , Paris: Hatier.
2. francoski učbenik	DOUBLET, Frédéric, CASA, Michel (2001), <i>Histoire-géographie 5e</i> , Paris: Magnard.
3. francoski učbenik	CAROL, Anne idr. (2002), <i>Histoire-géographie 4ème, Livre de l'élève</i> , Paris: Hatier.
4. francoski učbenik	BERNIER, Michel, CHAMPIGNY, Danielle, LOUBES, Olivier (2003), <i>Histoire-géographie 3e, Livre de l'élève</i> , Paris: Nathan.

Osnovno šolstvo in učbeniki zgodovine v Nemčiji

Nemško obvezno šolanje se po štiriletni primarni šoli nadaljuje v nižjih sekundarnih šolah (*Allgemeinbildende Sekundarschulen: Hauptschule, Realschule*) ali na gimnaziji kot splošni sekundarni šoli (*Gymnasium*). Realna šola traja povečini šest let, nižja gimnazija prav tako, od petega do desetega leta šolanja pa je organizirana še skupna šola (*Gesamtschule*), ki je podobna šolam tega tipa v nekaterih zahodnih državah, kjer jih imenujejo *comprehensive schools*.¹¹

V raziskavi sem obdelala učbenike zgodovine za 1., 2., 3. in 4. razred sekundarne šole. Učbeniki so izšli v založbi *Klett Verlag*. Tabela 4 prikazuje oznake, ki jih za izbrane učbenike uporabljam v raziskavi.

Tabela 4: Oznake izbranih nemških učbenikov, pod katerimi se pojavljajo v raziskavi

Oznake za nemške učbenike	Učbeniki
1. nemški učbenik	CHRISTOFFER, Sven idr. (2004), <i>Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule</i> , Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
2. nemški učbenik	FLUES, Heiner idr. (2001), <i>Zeitreise 2. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule</i> , Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
3. nemški učbenik	EPKENHANS, Michael idr. (2004), <i>Zeitreise 3. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule</i> , Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
4. nemški učbenik	FLUES, Heiner idr. (2004), <i>Zeitreise 4. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule</i> , Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

¹¹ Lipužič, Boris (1993), *Isobraževalni trendi v Zahodni Evropi*. Pregled strukturnih sprememb v šolskih sistemih, Nova Gorica: Educa, str. 82–83.

Primerjava učbeniških trgov v Sloveniji, Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji

Svoboda učiteljevega izbora učbenikov in s tem odprtost učbeniškega trga je v državah z razvito demokratično tradicijo opredeljena na dva različna načina: »bodisi tako, da imajo učitelji, šole ali šolska okrožja popolno avtonomijo pri izboru učbenikov ali pa tako, da je ta izbor omejen z listo potrjenih učbenikov.«¹² V Sloveniji velja slednji sistem, saj učitelji izbirajo učbenike iz kataloga potrjenih učbenikov. V katalogu najdemo učbenike različnih založb za isti predmet in čas veljavnosti posameznega učbenika.

Večina razvitih držav ima visoko strukturiran učbeniški trg, na katerem si založniki med sabo konkurirajo z učbeniki, izdanimi za isti šolski predmet. Se pa vse države med sabo pomembno ločijo po tem, kdo učbenike izdaja in kdo odloča o njihovi uporabi v šolah. V Nemčiji o uporabi učbenikov odločajo učitelji v okviru *Schulkonferenz* pod ravnateljevim vodstvom, ki lahko učbenike izbira s posebnega seznama učbenikov, katerega pripravi deželno šolsko ministrstvo. Hkrati potrebuje vsak v šoli uporabljan učbenik potrditev deželnega šolskega ministrstva, ki hkrati predpiše tudi ceno, vsebino, format in kakovost učbenikov, ter izda listo konkurenčnih potrjenih učbenikov. Le potrjeni učbeniki se smejo uporabljati v šolah pri pouku posameznega predmeta.¹³

V Franciji o izboru učbenikov odločajo učitelji, vendar nabor učbenikov, med katerim izbirajo, potrebuje državno potrditev, pri čemer država predpiše tudi format in vsebino učbenika ter izda listo potrjenih učbenikov, iz katere lahko izbirajo učitelji.¹⁴

Vsi opisani sistemi, tako slovenski, francoski kakor tudi nemški, spadajo v sistem držav s procesno šolsko zakonodajo, v katerih učbenik predstavlja knjigo, ki s predpisano učno vsebino učencem na pregleden način predstavlja znanje. Britanski sistem pa se umešča v sistem držav s finalno šolsko zakonodajo, v kateri učbenik predstavlja knjigo ki je napisana na podlagi takega ali drugačnega premisleka in je namenjena učenju, ki ga je treba oceniti, oziroma podpora pri poučevanju in učenju za doseganje vzgojno-izobraževalnih ciljev in standardov znanja, opredeljenih v učnem načrtu oziroma katalogu znanja. Skratka: »v deželah s procesno orientacijo, ki hkrati pristajajo na vsebinsko okvirne učne načrte, nimajo pa jasno določenih standardov finalnega preverjanja znanja, je učbenik tisti, ki določa, kaj naj učenci znajo. Obratno pa tam, kjer so standardi določeni in tudi finalno preverjani, učbenik nima te funkcije, zato je lahko samo bolj ali manj dobra pomoč za doseganje določenega standarda znanja, ki je določeno na drugi ravni in ne v učbeniku.«¹⁵ To pomeni, da britanski sistem ne pozna seznamov potrjenih učbenikov in imajo v njem učitelji ter šole avtonomijo pri izboru učbenikov.

2. PRIMERJAVA VSEBINSKIH ELEMENTOV SLOVENSКИH IN TUJIH OSNOVNOŠOLSKIH UČBENIKOV ZGODOVINE

Tematizacija učne vsebine

Učbeniki za predmet zgodovina v osnovni šoli podajajo vsebine na različne načine. Razlikujejo se v izbiri vsebin in v prostoru, ki ga namenjajo posamezni vsebini. Zanimalo

12 Kovač, Miha, Kovač-Šebart, Mojca (2003), Učbeniki v globalni družbi: nekaj korakov k metodologiji primerjalnega raziskovanja, v: *Knjižnica. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, št. 1–2, str. 49.

13 Ibid., str. 47–48.

14 Ibid., str. 48.

15 Ibid., str. 63.

me je, kako učbeniki vsebino, ki jo podajajo, organizirajo in sistematizirajo, na kakšen način so zasnovani vsebinski sklopi in teme v učbenikih; kakšna so razmerja med zastopanostjo posameznih zgodovinskih obdobj po temah; kakšna je periodizacija, ki se je učbeniki poslužujejo; koliko so zastopane krajevna, nacionalna in obča zgodovina v temah; koliko so prisotne politična, vojaška, gospodarska, družbena, kulturna, zgodovina religij, zgodovina vsakdanjega življenja in pravna zgodovina v temah učbenikov.

Vsi izbrani učbeniki delijo vsebino v vsebinske sklope, teme in podteme. Konceptualizacija vsebinskih sklopov, tem in podtem je v učbenikih različno zasnovana.

V britanskih učbenikih založbe Collins (drugi, tretji in četrti britanski učbenik), izbranih francoskih učbenikih (založb Magnard, Nathan ter Hatier) in v izbranih nemških učbenikih (založbe Klett) najdemo sistem tem, ki obsegajo dve strani. Gre za strani, ki ju lahko v odprti knjigi hkrati opazujemo, torej za sosednji strani. Ena tema je predvidena za obravnavo v eni šolski uri. Ti učbeniki vsebujejo veliko število tem, ki se povezujejo v širše vsebinske sklope. Poleg tega sistema imamo še manjše število učbenikov, ki teme razporejajo drugače. Gre za vse slovenske učbenike in za britanski učbenik založbe Heinemann (prvi britanski učbenik). Izbrani slovenski in prvi britanski učbenik vključujejo daljše teme, v katerih je več strani. V nekaterih slovenskih učbenikih teme praviloma obsegajo tri strani, v drugih pa lahko več ali manj, kar velja tudi za prvi britanski učbenik.

Sistem, ki teme razporeja na tak način, da dve sosednji strani obsegata eno temo, ocenjujem kot boljši od tistega, v katerem teme vključujejo več ali manj strani. Učenci se lažje poglabijo v vsebinsko zaključeno tematiko, če jo imajo ves čas tudi pred seboj in jo s pogledom opazujejo, analizirajo elemente in jih med seboj povezujejo.

Zasnova vsebinskih sklopov in tem

Izbrani slovenski učbeniki zgodovine za osnovno šolo vključujejo številne vsebinske sklope, ki se delijo v teme. Prvi učbenik Modrijana in prvi učbenik DZS sta namenjena začetnemu seznanjanju učencev z zgodovino. Modrijanov prvi učbenik vključuje pet vsebinskih sklopov (*Spoznavajmo zgodovino, Človek ustvarja, Začetki znanosti, Način življenja, Kulturna dediščina, šege in navade*). Prvi učbenik DZS pa ima šest vsebinskih sklopov (*Kje najdemo sledove preteklosti?, Zapis misli, Človek ustvarja, razmišlja, Začetki znanosti, Načini življenja, Kulturna dediščina*). Na tak način sta prva učbenika prilagojena starosti učencev in popolnoma izpuščata politično zgodovino, ki je navadno najbolj faktografsko predstavljena in najtežje doumljiva za mlajše učence. Učbenika želita učencem pokazati, da se je življenje skozi čas spreminjalo, katere so glavne spremembe in na kakšen način lahko spremembe ugotavljamo in raziskujemo. Gre za zanimivo zasnovo obeh učbenikov, ki sta pohvale vredna predvsem zato, ker uspeata na enostaven način približati problematiko zgodovinske znanosti učencem v starosti enajst in dvanajst let. Hkrati takšna zasnova učbenikov upošteva dognanja Piageta, po katerih otroci v tej starosti še nimajo docela razvitega formalno-logičnega mišljenja. Prva slovenska učbenika sta tako namenjena prvim korakom v preteklost, ostali učbeniki Modrijana in DZS pa se ukvarjajo s pregledom preteklosti od prazgodovine do sodobnosti.

Vsebinski sklopi britanskih učbenikov se delijo v teme in pri tem so vse teme pripovednega tipa oziroma se nanašajo izključno na vsebino, ne pa na dejavnost učencev oziroma na metode dela. V tem smislu so izbrani britanski učbeniki podobni slovenskim, ki prav tako vključujejo teme po vsebini in ne po metodah dela. Struktura četrtega britanskega učbenika je še posebej zanimiva in je ne najdemo v nobenem primerljivem izbranem učbeniku. Gre za učbenik, ki obravnava 20. stoletje v štirih tematskih sklopih britanskega učbenika: *Vroča vojna, hladna vojna; Holokavst; Medicina v 20. stoletju; Severna Irska: zakaj je bilo tako težko doseči mir?* Preostali izbrani učbeniki, ki obravnavajo 20. stoletje,

popolnoma izpuščajo dogajanje na medicinskem področju, četrti britanski učbenik pa tej problematiki posveti celoten vsebinski sklop.

Izbrani francoski učbeniki so zasnovani drugače od slovenskih, britanskih, pa tudi od nemških. Ne glede na to, da sem obdelala učbenike treh francoskih založb, se konceptualno oblikovanje tem in vsebinskih sklopov v vseh štirih francoskih učbenikih ne razlikuje. Vsak vsebinski sklop vključuje različne teme, ki so pripovedno naravnane, poleg njih pa še več tem z naslovom *Dosje (Dossier)* in z naslovom *Dediščina (Patrimoine)*. V slednjih gre za obravnavo posameznih pojavov, ki zadevajo obravnavo širše tematike (lahko bi govorili tudi o študijah primera), na primer za obravnavo Horusovega templja, piramid v Gizah, rojstva tiska, Karla Velikega, utrjenega gradu, Manifest komunistične partije itd. Podteme *Dosje* se prav tako posvečajo posameznim problemom, gre na primer za obravnavo držav in narodov Evrope v letu 1914, prikaz velikomeščanskega družbenega sloja, prikaz delavskega družbenega sloja, predstavitev nastanka ZDA, gotskega arhitekturnega sloga itd. Poleg tega vključujejo francoski učbeniki na koncu vsakega tematskega sklopa poglavje *Metode in vaje*.

Strukturna zasnova vsebinskih sklopov in tem v izbranih nemških učbenikih je različna. Najmodernejši je prvi nemški učbenik,¹⁶ ki je konceptualno drugače zasnovan kot ostali trije izbrani nemški učbeniki, ki sledijo enotnemu vsebinskemu in oblikovnemu konceptu. Prvi nemški učbenik vsebuje šest vsebinskih sklopov, katere znotraj deli na teme. Poleg pripovedno zasnovanih tem vključuje vsak vsebinski sklop še teme z naslovi: *Metoda*, *Projekt* in *Zaključek*. Nekateri vsebinski sklopi vključujejo več tem, ki se ukvarjajo z zgodovinsko metodologijo. Te teme so delovno zasnovane v tem smislu, da učenci sami uporabijo določeno zgodovinsko metodo raziskovanja in pridejo do določenih rezultatov (analiza pisnih virov, primerjava zgodovinskih virov, ocena zgodovinskih virov). Teme *Projekt* so namenjene predvsem vključevanju praktičnega dela, iger vlog, skupinskega dela v šolski pouk. Teme *Zaključek* pa pomenijo ponovitev v okviru določene teme pridobljenega znanja na najrazličnejše načine, predvsem pa z aktivnim delom učencev. Posebnost prvega nemškega učbenika je vsebinski sklop, ki obravnava zgodovino človekovega okolja, česar ne najdemo v nobenem od drugih izbranih učbenikov. Posebnost je tudi zasnova vsebinskega sklopa, ki obravnava antično in srednjeveško obdobje in nosi naslov: *Judaizem – krščanstvo – islam*. Gre za obravnavo zgodovinskega obdobja skozi očala treh religij. Takšne tematske zasnove v drugih izbranih učbenikih ni. V nemških učbenikih najdemo tudi vpletanje tem, ki obravnavajo sodobno situacijo med teme, ki obravnavajo preteklost, česar ne najdemo v drugih učbenikih. V okviru teme *Judaizem – krščanstvo – islam* npr. najdemo teme: *Judovsko življenje v Nemčiji danes*, *Ali je cerkev »out«?*, *Muslimani v Nemčiji danes*.¹⁷ Vsebinski sklop, ki obravnava zgodovino okolja, pa vključuje temo, ki govori tudi o prihodnosti: *Okoljevarstveni problemi danes in v prihodnosti*.¹⁸

Poleg prvega učbenika tudi vsi ostali izbrani nemški učbeniki vključujejo teme, ki so namenjene uporabi zgodovinskih metod raziskovanja na konkretnih primerih. Gre na primer za to, da učenci analizirajo umetniške slike, časopise, literaturo, filme, pesmi iz preteklosti in njihovo uporabno vrednost za zgodovino. Prvi nemški učbenik vsebuje tudi vsebinski sklop, ki je v celoti namenjen obravnavi uvoda v zgodovino. Ta vsebinski sklop obsega 16 strani in predstavi časovne trakove in pojem časa ter njegove delitve, rodovno deblo, zgodovinske vire, načine merjenja časa v preteklosti in nasvete za branje mladinske literature, ki obravnava zgodovinske vsebine. V prvem francoskem učbeniku so obravnavi uvoda v

16 Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

17 Ibid., str. 190–195.

18 Ibid., str. 146, 147.

zgodovino namenjene le 4 strani. Gre za obravnavo časa in časovnih trakov, zgodovinskih virov in monumentalnih zgodovinskih zgradb. Prvi britanski učbenik obravnava metodološko problematiko na 22 straneh. Gre za predstavitev časovnih trakov, pomembnosti oseb, ki so prišle v zgodovino, predstavitev časa, ugotavljanje kriterijev, ki jih morajo izpolnjevati posamezniki, da pridejo v zgodovino, predstavitev zgodovinskih virov, obravnavo koristnosti poznavanja zgodovine za učence. Tako kot prvi britanski in prvi nemški učbenik se v večji meri posveti obravnavi historične metodologije in problematike časa tudi prvi učbenik DZS, medtem ko pa prvi učbenik Modrijana obdela to tematiko le na osmih straneh. Kvaliteta predstavitve metod zgodovinskega raziskovanja in problematike časa v učbeniku DZS dosega kvaliteto britanskega in nemškega učbenika.

Problematika uvoda v zgodovino je v prvem britanskem učbeniku domiselno zasnovana in se razlikuje od pristopov vseh ostalih izbranih učbenikov.¹⁹ Teme so v prvem britanskem učbeniku izvirno in problemsko zasnovane ter silijo učence k razmišljanju o zgodovini na poseben način. V prvi temi se morajo učenci vprašati, kdo je zanje najpomembnejša osebnost v zgodovini in razmisliti o tem, kdo so pomembne osebe v zgodovini. V naslednji temi morajo razvrstiti nekatere osebe iz zgodovine v pravi čas, da bi si lažje predstavljali pojem časa. Sledi tema, ki navaja učence na razmislek o tem, zakaj so nekateri ljudje prišli v zgodovino in drugi ne in kateri ljudje so pomembnejši od drugih. Sledi tema z naslovom *Test popularnosti*, v katerem učenci spoznavajo in razvrščajo po pomembnosti štiri zgodovinske osebe. Tema, ki se ukvarja z zgodovinskimi dokazi in zgodovinsko metodologijo, opozarja učence, da obstajajo v zgodovinskem dokazovanju tudi problemi v zvezi z verodostojnostjo zgodovinskih virov. Ena od tem ima zanimiv naslov: *Kaj ima zgodovina opraviti z mano?* V njej se bralci učbenika seznanijo s člankom iz časopisa in ga kritično obdelajo ter razmislijo o verodostojnosti informacij, ki jih podaja. Tema *Obisk preteklosti* pa skuša preko slikovnega gradiva, ki prikazuje zgradbe iz različnih obdobj, doseči, da se bralci sprašujejo o tem, kaj imajo zgradbe povedati o preteklosti. Prednost prvega britanskega učbenika je v problematiziranju zgodovine posameznih velikih osebnosti in zgodovine »malih ljudi«. Te komponente ne vključuje noben drug izbrani učbenik. V celoti gledano gre za problemski in aktiven pristop k problematiki zgodovinske znanosti in metodologije zgodovinskega raziskovanja, ki pa je hkrati mladostnikom blizu, saj ne vključuje težko razumljivih pojmov in temelji predvsem na slikovnem gradivu in konkretnih nalogah, ki jih morajo učenci rešiti.

Razmerja med zastopanostjo posameznih zgodovinskih obdobj in periodizacija

Vsi izbrani učbeniki predstavljajo sistem štirih knjig, v katerih je predstavljena zgodovina od najzgodnejših obdobj do sodobnosti. Zanimalo me je, katera časovna obdobja obravnavajo posamezni učbeniki. Z ugotavljanjem časovnih obdobj, ki so obdelana v vsaki posamezni knjigi, sem hotela ugotoviti, katerim obdobjem zgodovine dajejo osnovnošolski učbeniki poudarek.

Izbrani slovenski učbeniki založbe Modrijan in DZS se držijo enotne razmejitve zgodovinskih obdobj, ki so obravnavana v posamezni knjigi. Prvi učbenik obeh založb je tako namenjen obravnavi značilnosti in metod zgodovinske znanosti oziroma uvoda v zgodovino, sprememb v vsakdanjem življenju skozi čas, začetkom znanosti, pisave, gradbeništva, obravnavi kulturne dediščine. Druga učbenika obeh založb obravnavata prazgodovino, antično obdobje, srednji vek do konca 15. stoletja. Tretja učbenika obravnavata čas od najdbe Amerike do začetka 20. stoletja. Četrta učbenika obeh založb pa sta posvečena obravnavi 20. stoletja.

¹⁹ Kidd, Judith, Rees, Rosemary, Tudor, Ruth (2000). *Life in Medieval Times*. London: Heinemann.

Britanski učbeniki so zasnovani po posebnem konceptu, ki ne omogoča popolne primerljivosti z ostalimi učbeniki. Prvi britanski učbenik obravnava značilnosti in metode zgodovinske znanosti in britansko srednjeveško zgodovino, drugi britanski učbenik se osredotoča na britansko zgodovino od leta 1500 do leta 1750 in tretji britanski učbenik prav tako na britansko zgodovino od leta 1750 do leta 1900. Četrty britanski učbenik obravnava obdobje od prve svetovne vojne do sodobnosti. Četrty britanski učbenik je v obravnavi časovnega obdobja še najbolj primerljiv s francoskimi in nemškimi učbeniki, ki svojo četrto knjigo prav tako namenjajo obravnavi sodobnosti.

Prvi francoski učbenik začne z obravnavo prvih rečnih kultur v zgodnjeantičnem obdobju in obdela stari vek v celoti. Drugi francoski učbenik obdela srednjeveško obdobje in novoveška geografska odkritja. Tretji francoski učbenik obravnava 17., 18. in 19. stoletje ter obdobje do prve svetovne vojne. Četrty francoski učbenik pa se posveti 20. stoletju in najnovejši sodobnosti.

Prvi nemški učbenik obravnava značilnosti in metode zgodovinske znanosti, prazgodovinsko obdobje, antiko in srednjeveško obdobje. Drugi nemški učbenik obravnava srednjeveško in novoveško zgodovino vključno z dunajskim kongresom leta 1815. Tretji nemški učbenik obravnava 19. stoletje in prvo svetovno vojno. Četrty nemški učbenik pa se posveti dvajsetemu stoletju in se začne z obdobjem po prvi svetovni vojni.

Način štetja let je v vseh obravnavanih učbenikih določen s Kristusovim rojstvom. In sicer označujejo nemški učbeniki štetje let pred in po Kristusu: *v.Chr.*, *n.Chr.* Francoski učbeniki uporabljajo identičen sistem: *avant J.-C.*, *après J.-C.* Britanski učbeniki prav tako: *BC*, *AD*. Tak zapis uporabljajo tudi slovenski učbeniki založbe DZS, medtem ko se založba Modrijan še drži zapisa *pred in po našem štetju*.

Primerjava izbranih slovenskih, britanskih, francoskih in nemških učbenikov kaže, da je največja podobnost v periodizaciji za sodobno zgodovino. Obdobju 20. stoletja vsi sistemi učbenikov namenjajo po eno knjigo v celoti (gre za četrty slovenski, britanski, francoski in nemški učbenik). Prva knjiga pa je različno konceptualno zasnovana. Slovenska prva učbenika se posvečata opisu značilnosti in metod zgodovinske znanosti ter opisu kulturne, gospodarske in zgodovine vsakdanjega življenja v vseh zgodovinskih obdobjih. V izbranih učbenikih tujih držav na tak način zasnovanega učbenika ni. Britanski in nemški učbeniki podobno kot oba slovenska učbenika vključujejo predstavitev zgodovinske znanosti v prvi knjigi, medtem ko so francoski učbeniki v tem smislu radikalno drugače zasnovani, saj se z metodami zgodovinskega raziskovanja srečujejo učenci znotraj posameznih podtem vseh časovnih obdobj, ne pa koncentrirano in na začetku spoznavanja zgodovine. Vendar tudi izbrani nemški in britanski učbeniki poleg začetne seznaitve z zgodovinsko znanostjo in osnovnimi pojmi vključujejo v vse učbenike tudi predstavitev načina delovanja historiografije znotraj drugih vsebinskih sklopov. V obravnavi posameznih zgodovinskih obdobj izbrani britanski učbeniki popolnoma izpuščajo prazgodovinsko in antično obdobje, francoski pa prazgodovinsko obdobje. Slovenski in nemški pa obdelajo tako prazgodovino, kakor tudi antiko. V tujih učbenikih je podrobneje kot v slovenskih obdelana zgodovina 19. stoletja.

Vsi izbrani učbeniki za nivo sekundarne šole oziroma višje stopnje osnovnega šolstva uporabljajo štiri učbenike, torej za vsako šolsko leto enega. Skupno vsem izbranim učbenikom je, da zadnjo knjigo v sklopu zbirke štirih knjig posvečajo 20. stoletju, čeprav nemški učbenik prvo svetovno vojno obdela že v tretjem in ne šele v četrtem učbeniku. Posebnost britanskih učbenikov je, da popolnoma izpuščajo prazgodovino in stari vek, posebnost francoskih učbenikov pa, da popolnoma izpuščajo obravnavo uvoda v zgodovino na začetku spoznavanja zgodovinskih tem. Posebnost slovenskih učbenikov je v tem, da v sklopu štirih učbenikov prvo knjigo posvetijo izključno seznaitvi z zgodovinsko znanostjo in seznaitvi z nekaterimi vidiki zgodovine v vseh obdobjih (npr. kulturna, gospodarska, zgodovina vsakdanjega življenja itd.).

Razmerja med krajevno, nacionalno in občo zgodovino

Zanimalo me je, koliko tem v učbenikih obravnava krajevno, nacionalno in občo oziroma svetovno zgodovino. Razmerja med zastopanostjo krajevne, nacionalne in obče zgodovine v učbenikih sem ugotavljala na podlagi razvrščanja tem v te tri kategorije.

V učbenikih je najmanj tem namenjenih obravnavi krajevne zgodovine oz. zgodovine izbranih krajev. Ta se pojavlja samo v francoskih in nemških učbenikih. V prvem nemškem učbeniku, ki obravnava antično obdobje, najdemo temo, ki je posvečena predstavitvi vasi *Deir el-Medina* v starem Egiptu in mesta Köln v rimskem obdobju.²⁰ V tretjem nemškem učbeniku, ki obravnava 19. stoletje, gre za analizo dveh vzorčnih primerov in sicer za prikaz industrijskega razvoja področja *Ruhrgebiet* v 19. stoletju in za prikaz cerkvenega vpliva na izboljševanje socialnih razmer v diakoniji *Kaiserswerth* v 19. stoletju.²¹ Prvi francoski učbenik obravnava zgodovino antičnega Lyona kot vzorčnega mesta rimske Galije.²² Drugi francoski učbenik, ki obravnava srednjeveško obdobje, vključuje dve temi lokalne zgodovine in sicer obdela srednjeveško zgodovino mesta Kaira kot primer zgodovine muslimanskega mesta in srednjeveško zgodovino Benetk kot primer razvoja obmorskega mesta.²³ Tretji francoski učbenik, ki obravnava 18. in 19. stoletje, pa predstavi industrijski razvoj na primeru velikega industrijskega centra *Creusot*.²⁴

Zastopanost nacionalne in obče zgodovine je v izbranih slovenskih, francoskih in nemških učbenikih približno uravnotežena. Delež obče zgodovine po temah se giblje v omenjenih primerih na okoli 70 odstotkih. Odstopajo le izbrani britanski učbeniki, v katerih je obče zgodovine bistveno manj (le 49 odstotkov) in nacionalne zgodovine bistveno več (51 odstotkov) kot v ostalih učbenikih, kjer nacionalna zgodovina ne presega 32 odstotkov. Pri tem je potrebno upoštevati, da so v britanske učbenike vključene vsebine izbirnega tipa, ki ne podajajo sistematičnega pregleda skozi zgodovino človeštva in skozi nacionalno zgodovino, ampak so osvetljene le nekatere zgodovinske teme, ki so izbrane iz množice vsebin in pri tem izboru ima prednost nacionalna zgodovina.

Obče zgodovine najdemo največ v slovenskih učbenikih založbe DZS (75 odstotkov vseh tem) in najmanj v britanskih učbenikih (49 odstotkov vseh tem). Nacionalna je najbolj zastopana v temah britanskih učbenikov (51 odstotkov) in najmanj v temah slovenskih učbenikov založbe DZS (25 odstotkov). Krajevne zgodovine v izbranih slovenskih in britanskih učbenikih ne najdemo na tak način, da bi ji bila posvečena katera od tem v celoti, medtem ko predstavljajo nemški in francoski učbeniki preteklost nekaterih krajev v posebnih temah (2 odstotka vseh tem).

Tabela 5 prikazuje zastopanost krajevne, nacionalne oziroma obče zgodovine v učbenikih zgodovine v odstotkih.

20 Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 60, 61 in 124, 125.

21 Epkenhans, Michael idr. (2004), *Zeitreise 3. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 46, 47 in 68, 69.

22 Bartoli, Jacques idr. (2004), *Histoire-Géographie 6ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier, str. 142, 143.

23 Doublet, Frédéric, Casa, Michel (2001), *Histoire-géographie 5e*, Paris: Magnard, str. 28, 29, 86, 87.

24 Carol, Anne idr. (2002), *Histoire-géographie 4ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier, str. 114, 115.

Tabela 5: Število tem namenjenih krajevni, nacionalni oziroma obči zgodovini v izbranih učbenikih zgodovine v odstotkih

<i>učbeniki/ področje, ki ga podteme obravnavajo</i>	<i>krajevna zgodovina</i>	<i>nacionalna zgodovina</i>	<i>obča zgodovina</i>
slovenski učbeniki založbe Modrijan	-	31 %	69 %
slovenski učbeniki založbe DZS	-	25 %	75 %
britanski učbeniki	-	51 %	49 %
francoski učbeniki	2 %	32 %	66 %
nemški učbeniki	2 %	29 %	69 %

Zastopanost področij družbenega življenja v preteklosti

Teme v osnovnošolskih učbenikih zgodovine sem razvrščala v več skupin, glede na to, kateri del družbenega življenja v preteklosti obravnavajo. Skupine so: politična zgodovina, vojaška zgodovina, gospodarska zgodovina, družbena, kulturna in zgodovina religij, zgodovina vsakdanjega življenja in pravna zgodovina. V te skupine sem lahko uvrstila večino tem, le nekaterih izjem ni bilo možno vključiti, npr. tem, ki se nanašajo na spoznavanje zgodovinskih metod in značilnosti zgodovinske znanosti.

Analiza je pokazala, da se vsi učbeniki v največji meri posvečajo politični zgodovini. Še najmanj to velja za slovenske učbenike obeh založb, v katerih se število političnih tem giblje med 35 in 37 odstotki. Slovenskim sledijo nemški učbeniki, v katerih dosega število tem namenjenih političnim vsebinam 47 odstotkov. V francoskih učbenikih dosega politična zgodovina polovico vseh tem. Britanski učbeniki dosegajo 65 odstotkov političnih tem. Vsi ostali vidiki družbenega življenja so v vseh učbenikih zastopani v manjši meri kot to velja za politično zgodovino.

Največ tem, ki so v celoti ali večinoma namenjene obravnavi vsakdanjega življenja v preteklosti, najdemo v slovenskih učbenikih, kjer se delež giblje med 7 in 9 odstotki. V tujih učbenikih je teh tem manj – največ v britanskih (5 odstotkov) in najmanj v nemških učbenikih zgodovine za osnovno šolo (2 odstotka).

Gospodarska zgodovina je v največji meri prisotna v izbranih nemških učbenikih (12 odstotkov vseh tem) in v najmanjši meri v izbranih britanskih učbenikih (5 odstotkov vseh tem).

Družbeni zgodovini največ tem posvečajo slovenski učbeniki založbe DZS (15 odstotkov), najmanj tem pa namenjajo spreminjanju družbe v preteklosti izbrani britanski in francoski učbeniki (7 odstotkov).

Kulturna zgodovina je v največji meri zastopana v temah francoskih učbenikov (23 odstotkov), sledijo slovenski (20 odstotkov), nemški (11 odstotkov) in najmanj je najdemo v britanskih učbenikih (5 odstotkov).

Zgodovina religij je v največji meri prisotna v izbranih nemških učbenikih (9 odstotkov vseh tem) in najmanj v izbranih slovenskih učbenikih obeh založb (4 odstotki vseh tem).

Pravni zgodovini namenja samo francoski učbenik eno temo v celoti, sicer pa tej tematiki teme ne namenjajo večine svojih vsebin oziroma ni nobena tema osredotočena zgolj na pravno zgodovino.

Vojaške zgodovine najdemo največ v Modrijanovih učbenikih (12 odstotkov), gospodarske

v nemških (12 odstotkov), družbene v učbenikih DZS (15 odstotkov), zgodovine religij v nemških učbenikih (9 odstotkov).

V kolikor upoštevamo prizadevanja sodobne didaktike zgodovine, po katerih naj bi politična zgodovina izgubila primat v šolski zgodovini, lahko ugotovimo, da k temu v največji meri težijo prav slovenski učbeniki zgodovine, saj ima ta del zgodovine v njih le 35 oziroma 37 odstotni delež. Britanski učbeniki pa s svojimi 65 odstotki politične zgodovine v najmanjši meri upoštevajo težnje sodobne didaktike zgodovine. V izbranih britanskih učbenikih ima politična zgodovina še vedno nesporno prednost pred vsemi ostalimi vidiki preteklosti. Zgodovina vsakdanjega življenja, ki je v šolsko zgodovino vstopila med zadnjimi vejami historiografije, je v največji meri zastopana v slovenskih učbenikih s 7 oziroma 9 odstotki, najmanj pa v nemških učbenikih, kjer je le 2 odstotka tem namenjenih izključno zgodovini vsakdanjega življenja. Če upoštevamo obe dani ugotovitvi, lahko rečemo, da so glede zastopanosti različnih vidikov življenja v preteklosti slovenski izbrani učbeniki bolj napredni od britanskih, francoskih in nemških.

Tabela 6 kaže zastopanost različnih vidikov življenja v preteklosti v temah domačih in tujih učbenikih v odstotkih. Iz tabele je torej razvidno, koliko tem je prisotno v učbenikih in kateri zgodovini se v največji meri posvečajo, glede na naslov tem (politični, vojaški, gospodarski, družbeni, kulturni, zgodovini religij, zgodovini vsakdanjega življenja, pravni zgodovini).

Tabela 6: Teme po področjih v učbenikih zgodovine v odstotkih

<i>Področja/učbeniki</i>	<i>slovenski učbeniki založbe Modrijan</i>	<i>slovenski učbeniki založbe DZS</i>	<i>britanski učbeniki</i>	<i>francoski učbeniki</i>	<i>nemški učbeniki</i>
Politična zgodovina	35 %	37 %	65 %	50 %	47 %
Vojaška zgodovina	12 %	5 %	8 %	3 %	5 %
Gospodarska zgodovina	10 %	11 %	5 %	6 %	12 %
Družbena zgodovina	12,5 %	15 %	7 %	7 %	14 %
Kulturna zgodovina	20 %	20 %	5 %	23 %	11 %
Zgodovina religij	4 %	4 %	5 %	7 %	9 %
Zgodovina vsakdanjega življenja	7 %	9 %	5 %	3 %	2 %
Pravna zgodovina	-	-	-	1 %	-

Primerjava zasnove vsebinskih sklopov in tem izbranih učbenikov zgodovine

Primerjava zasnove vsebinskih sklopov in tem v izbranih učbenikih zgodovine za osnovno šolo je pokazala mnogo elementov, ki so posnemanja vredni in jih vključujejo le nekateri od izbranih učbenikov:

- sistem, ki teme razporeja na tak način, da dve sosednji strani obsegata eno temo najdemo v britanskih učbenikih založbe Collins (drugi, tretji in četrti britanski učbenik), v izbranih francoskih in nemških učbenikih;

- sistem, v katerem je od štirih knjig prva namenjena izključno prvi seznanitvi z zgodovino, njenimi metodami dela, ter problematiko družbenih sprememb v času, kulturne dediščine itd., vključujejo slovenski učbeniki obeh založb (prvi Modrijanov in prvi učbenik DZS);
- sistem učbenikov, v katerem učenci spoznajo celotno obdobje zgodovine od najzgodnejših obdobj (prazgodovina) do sodobnosti, najdemo v izbranih slovenskih in nemških učbenikih;
- poudarek na novejši zgodovini in obravnava le-te v najvišjem razredu osnovne šole se pojavlja tako v slovenskih, kot v britanskih, francoskih in nemških učbenikih;
- obravnava razvoja medicinske znanosti v 20. in v začetku 21. stoletja je prisotna le v britanskem četrtem učbeniku;
- naslovi tem in vsebinskih sklopov v obliki vprašanj;
- prisotnost krajevne zgodovine v francoskih in nemških učbenikih;
- obča zgodovina je v temah zastopana v večji meri od nacionalne, kar zlasti velja za slovenske učbenike, pa tudi za francoske in nemške, ne pa za britanske;
- politična zgodovina izgublja prednost pred vojaško, gospodarsko, družbeno, kulturno, zgodovino vsakdanjega življenja in religij zlasti v izbranih slovenskih učbenikih;
- sorazmerno uravnotežena zastopanost politične, vojaške, gospodarske, družbene, kulturne zgodovine in zgodovine vsakdanjega življenja je v največji meri značilna za izbrane slovenske učbenike.

Primerjava zasnove vsebinskih sklopov in tem v izbranih učbenikih zgodovine za osnovno šolo je pokazala, da izbrani slovenski učbeniki v ničemer ne zaostajajo za izbranimi tujimi učbeniki zgodovine. Slovenski učbeniki vključujejo tudi nekatere elemente, ki jih v ostalih izbranih učbenikih ne najdemo in so posnemanja vredni.

3. PRIKAZ IN PRIMERJAVA TEMATSKE ZASNOVE

Tematska zasnova izbranih učbenikov zgodovine je v določenih elementih podobna, poleg tega pa vsebujejo učbeniki tudi nekatere tematske posebnosti, po katerih se razlikujejo od vseh drugih učbenikov. Skupno vsem učbenikom je, da večinoma podajajo vsebino v kronološkem zaporedju. Za obdobje prazgodovine in starega veka primerjava vključuje oba slovenska učbenika (drugi Modrijanov in drugi učbenik DZS), prvi francoski in prvi nemški učbenik.²⁵ Noben od izbranih britanskih učbenikov ne vključuje obdobj pred srednjim vekom.

Najzgodnejše obdobje zgodovine

Začetek zgodovine je v učbenikih pojmovan različno. Drugi Modrijanov učbenik, drugi učbenik DZS in prvi nemški učbenik začnejo obravnavati kot najzgodnejše prazgodovinsko obdobje od prvega pojava človekovih prednikov naprej. Prvi francoski učbenik začne zgodovino z začetki kmetijstva in pisave, prvi britanski pa začne s srednjim vekom.

25 Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag; Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan; Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004), *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*, Ljubljana: DZS; Bartoli, Jacques idr. (2004), *Histoire-Géographie 6ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier.

Prvi francoski učbenik v okviru vsebinskega sklopa *Začetki kmetijstva in pisave* samo na kratko omeni, da so bili prvi ljudje lovci in nomadi ter ribiči, ki so živeli v jamah. Vse ostalo o človeškem življenju v obdobju pred letom 8000 pred Kristusom, je izpuščeno.

Prvi francoski učbenik obravnava začetke kmetijstva v času od leta 8000 do 7000 pred Kristusom in širjenje kmetijske tehnike do leta 2500 pr. Kr. Posebej obravnava prvi francoski učbenik prve mestne države v Mezopotamiji, izum pisave v Mezopotamiji, udomačitev domačih živali in delitev dela med posamezniki v družbi. Podrobno je obravnavano arheološko najdišče v Juri: *Chalain*. Obdelane so različne pisave: piktogrami, slikovni zapisi, hieroglifi, abeceda (feničanska, grška in latinska), opisano je Champollionovo odkritje hieroglifov.

Obravnavo začetkov človeške zgodovine postavlja prvi nemški učbenik v Afriko in omenja kot prednico ljudi *Lucy*, ki še ni bila človek, vendar tudi ni bila več opica. Torej naj bi predstavljala vmesno stopnjo med človekom in opico. Omenja se še ime vrste človekovega prednika: avstralopitek, temu sledita *Homo erectus* in *Homo sapiens neandertalensis*, kateremu pa je sledil sedanji človek *Homo sapiens sapiens*. Sledijo opisi življenja človekovih prednikov v različnih zgodovinskih obdobjih. Ena od podtem je posvečena obravnavi najdbe človeškega trupla v Alpah, imenovanega Ötzi. Obravnava prazgodovinskega obdobja je v prvem nemškem učbeniku podobna obravnavi v prvem Modrijanovem učbeniku. Oba učbenika obravnavata razvoj človeških prednikov in v obeh najdemo tudi povezavo z opicami. Povezava med ljudmi in opicami je navedena v prvem Modrijanovem učbeniku z razlago pojma avstralopitek (»... pomeni "južna, človeku podobna opica"«²⁶). Drugi učbenik DZS se v razvoj vrst človekovih prednikov ne pogloblja in daje večji poudarek na menjavo ledenih in medledenih dob v starejši kameni dobi. Posebno temo nameni prvi nemški učbenik obravnavi Kelto, ki jih v naslovu označi kot obrtnike, rokodelce in druide. Čas Kelto povezuje tudi s stripom o Asterixu in kot svetovno znane Kelte navede Asterixa, Obelixa in Miraculixa. Posebna tema je Keltom posvečena tudi v drugem učbeniku DZS.

Tako Modrijanov drugi učbenik, kakor tudi drugi učbenik DZS in prvi nemški učbenik so zasnovani bistveno drugače od prvega francoskega, saj prikazujejo obdobje do prvih visokih kultur preko različnih razvojnih faz človeka in zgodovinskih obdobji: starejša, mlajša kamena doba, dobe kovin. Medtem, ko je v prvem francoskem učbeniku poudarek na odkritju pisave in je kot center zgodnjega človeškega razvoja predstavljena Mezopotamija, pa je v obeh slovenskih in v prvem nemškem učbeniku poudarek na dogajanju v Evropi v tem obdobju. Prvi nemški učbenik vključuje dogajanje v Mezopotamiji v poglavje *Zgodnje visoke kulture*.

Zgodnje visoke kulture

Slovenska učbenika vključujeta vsebinski sklop *Zgodnje visoke kulture* (drugi učbenik DZS) oziroma *Najstarejše civilizacije* (drugi Modrijanov učbenik), kjer obravnavata razvoj starega Egipta in nekaterih drugih dežel starega sveta: Mezopotamije, Vzhodnega Sredozemlja, Indije, Kitajske, Amerike.

Prvi francoski učbenik pa kot zgodnjo visoko kulturo obravnava le antični Egipt v vsebinskem sklopu *Egipt: faraon, bogovi, ljudje*. V tem vsebinskem sklopu predstavi sistem faraonovega vladanja, kmečko življenje v starem Egiptu, bogove, Horusov tempelj v Edfouju, egipčanske predstave o posmrtnem življenju, piramide. Ostale zgodnje visoke kulture prvi francoski učbenik popolnoma izpušča.²⁷

26 Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, str. 10.

27 Bartoli, Jacques idr. (2004), *Histoire-Géographie 6ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier.

Prvi nemški učbenik kot zgodnje visoke kulture obravnava predvsem egipčansko kulturo, ki jo podrobno obdela in predstavi elemente egipčanske kulture (koledar, šolstvo, pisava, piramide), način vladanja in življenja faraonov, življenje v egipčanski vasi Deir el-Medina, življenje žensk in otrok v Egiptu, egipčansko religijo. Ena tema predstavlja Mezopotamijo in njene kulturne dosežke v obdobju pred Kristusom. Predzadnja tema *Visoke kulture – ne samo na rekah* na kratko predstavi zgodnje visoke kulture v Aziji, Afriki in Evropi. Zadnja tema pa je namenjena obravnavi Tutankamonovega zaklada.²⁸

Slovenska učbenika se od prvega nemškega in prvega francoskega razlikujeta v tem, da vključujeta tudi kratko predstavitev kultur Vzhodnega Sredozemlja, doline reke Ind, Kitajske. Sploh pa slovenska učbenika edina omenjata tudi zgodnje kulture Južne in Srednje Amerike, ki so v britanskem, francoskem in nemškem učbeniku popolnoma izpuščene. Obravnava zgodovine starega Egipta je v slovenskih učbenikih podobna kot v francoskem in nemškem: opis egipčanske države, egipčanske družbe, egipčanske znanosti, kulture in verovanja, vsakdanjega življenja. Tudi obseg, ki ga zavzema stari Egipt v obeh slovenskih učbenikih, je daleč večji od obsega predstavitev ostalih najstarejših civilizacij, v čemer sta slovenska učbenika podobna francoskemu in nemškemu.²⁹

Antična Grčija

Obravnava zgodnjih civilizacij, s poudarkom na egipčanski v vseh izbranih učbenikih sledi obravnava stare Grčije. Izjema je le prvi francoski učbenik, v katerem se med Egipt in Grčijo vriva poseben vsebinski sklop *Hebrejci: ljudstvo iz Biblije*. V njem je opisano življenje Hebrejcev v starem svetu na podlagi izsekov iz Biblije, njihovo življenje v Kanaanski deželi, hebrejski kralji, hebrejska religija, Jeruzalemski tempelj in zgodbe iz Biblije: *Nastanek sveta, Adam in Eva, Abrahamovo žrtvovanje, Samson in Dalila*.

Oba slovenska učbenika (drugi Modrijanov in drugi učbenik DZS) namenjata obravnavi antične Grčije en vsebinski sklop: *Stari Grki*. Prvi francoski učbenik namenja stari Grčiji tri vsebinske sklope: *Grški svet, Atene v 5. stoletju pr. Kr., Aleksander in njegov imperij*. Prvi nemški učbenik pa združuje stari grški in rimski svet v enem vsebinskem sklopu: *Grki in Rimljani*.

Drugi Modrijanov učbenik in drugi učbenik DZS začneta vsebinski sklop o starih Grkih z opisom kretske-mikenske kulture, sledi opis grških polis, grške kolonizacije, mitologije, znanosti in kulture, atenske demokracije. Modrijanov drugi učbenik posebno temo namenja obravnavi vsakdanjega življenja starih Grkov. Oba učbenika obravnavata tudi antično Makedonijo, osvajanja Aleksandra Velikega in helenizem.

Prvi francoski učbenik opiše grško poselitev, nastanek polis, kar štiri strani namenja odlomkom iz Iliade in Odiseje. Posebej obdela grško religijo in celo poglavje namenja grškim mitom. Ena tema je posvečena olimpijskim igram. V temi o Atenah v 5. stol. pr. Kr. najdemo opis politične vloge Aten v Grčiji, atenskega mesta, demokratične ureditve atenske družbe, atenske akropole, partenona, atenskih praznovanj, atenske

28 Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

29 Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan;
Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004), *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.

kulture in atenskega gledališča. Poseben vsebinski sklop je posvečen Aleksandru Makedonskemu. V njem najdemo poleg politične in vojaške zgodovine še podroben opis Aleksandrije. Aleksandriji je posvečena ena tema na dveh straneh prav tako kot v prvem nemškem učbeniku.

Prvi nemški učbenik obdela nastanek prvih polis, grško kolonizacijo v podtemi z naslovom: »Kot žabe v mlaki,« atensko demokracijo, življenje v Atenah in Šparti, na izsekih iz pisnih virov predstavi špartansko vzgojo dečkov in deklic, grške bogove in boginje, olimpijske igre, perzijske vojne. Tema o Aleksandru Makedonskem ima pomenljiv naslov *Aleksander – Veliki?* Posebna tema je namenjena opisu antične Aleksandrije in antične znanosti ter tehnike, kar je posebnost nemškega učbenika.

Posebnost prvega francoskega učbenika so poudarki na zgodovinskem razvoju Aten v 5. stoletju, obravnavi Odiseje, Iliade in drugih grških mitov, atenske akropole in pantenona. Zaradi poudarka na razvoju Aten je dogajanje v drugih polis zasenčeno. V drugih učbenikih (drugi Modrijanov, drugi učbenik DZS in prvi nemški učbenik) se obravnava Atene vzporedno s Šparto in drugimi polis. Posebnost obeh slovenskih učbenikov je obravnava kretske-mikenske kulture. V prvem nemškem in prvem francoskem učbeniku te pod teme ne najdemo, v francoskem ni ta kultura niti v besedilu omenjena. Za razliko od prvega francoskega učbenika namenjata oba slovenska učbenika in prvi nemški učbenik veliko pozornosti vsakdanjemu življenju starih Grkov. Prvi nemški učbenik in oba slovenska učbenika (drugi Modrijanov in drugi DZS) so si v vsebinski zasnovi tematike antične Grčije dokaj podobni. Edina večja razlika med njimi je v tem, da nemški obravnava v večji meri antično Aleksandrijo, slovenska pa to podtemo izpuščata in dodajata podtemo o kretske-mikenski kulturi, ki je nemški učbenik nima.

Rimska država starega veka

Oba slovenska učbenika (drugi Modrijanov in drugi učbenik DZS) obdelata rimsko obdobje v enem vsebinskem sklopu. Prvi francoski učbenik namenja rimskemu antičnemu obdobju štiri teme, pri čemer je ena od teh tem v celoti namenjena obravnavi antičnega krščanstva. Prvi nemški učbenik namenja rimskemu obdobju polovico teme, ki pa po obsegu ne zaostaja za francoskimi štirimi (prva polovica je namenjena stari Grčiji).

Glavne razlike v obravnavi antične rimske zgodovine slovenskih in tujih učbenikov:³⁰

- prvi nemški učbenik se veliko več kot ostali posveča politični zgodovini tega obdobja;
- prvi nemški učbenik in oba slovenska druga učbenika veliko pozornosti usmerita v obravnavo rimske družbe in vsakdanjega življenja različnih družbenih slojev;
- prvi francoski učbenik poudarjeno obravnava zgodovino antičnega krščanstva, česar ne najdemo niti v slovenskih niti v nemškem učbeniku; kar štiri strani francoskega učbenika so namenjene izsekom iz Nove zaveze, česar ne najdemo v nobenem od ostalih učbenikov;
- prvi francoski učbenik se v treh temah posveti obravnavi mesta Rima kot glavnega mesta imperija, zgradb v njem in romanizaciji v rimskih mestih, česar ne najdemo v nobenem od obravnavanih učbenikov;

30 Bartoli, Jacques idr. (2004), *Histoire-Géographie 6ème, Livre de l'élève*. Paris: Hatier; Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag; Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan; Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004), *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.

- posebna tema v prvem francoskem učbeniku je namenjena obravnavi zgodovine *Lyona* v tem obdobju; posebna tema v nemškem učbeniku je namenjena obravnavi antičnega mesta *Köln*; v slovenskih učbenikih pa najdemo temo *Naši kraji v času Rimljanov*³¹ oz. *Rimska oblast na naših tleh*.³²

Zgodovina okolja in religij

Prvi nemški učbenik vključuje poleg prazgodovine in antične zgodovine še vsebinski sklop z naslovom *Okolje ima zgodovino* in sklop *Judovstvo – krščanstvo – islam*.³³ Vsebinski sklop o okolju je posebnost prvega nemškega učbenika in česa podobnega ne najdemo niti v francoskem učbeniku, niti v slovenskih učbenikih. Vsebinski sklop o religijah pa najdemo tudi v francoskih učbenikih, vendar je koncept predstavitve in razporeditve malo drugačen. Medtem, ko prvi nemški učbenik obravnava judovstvo, krščanstvo in islam kot posebno temo na koncu antike, pa prvi francoski učbenik to vsebino razbije v tri sklope in vsako religijo predstavi posebej v svojem vsebinskem sklopu. Judovstvo sledi sklopu o starem Egiptu, krščanstvo se vrine med vsebinske sklope o antičnem Rimu, islam pa je obravnavan takoj za bizantinskim imperijem.

Prvi nemški učbenik v vsebinskem sklopu o zgodovini okolja opisuje najprej življenje in okolje na zemlji pred človekom in prikazuje spremembe, ki so se zgodile, ko je človek začel posegati v naravo. Obravnava tudi nastanek puščav na zemlji, uničevanje narave in izkoriščanje naravnih dobrin v prazgodovinskem in antičnem obdobju, odnos ljudi do osebne higiene in uporaba vode v antiki, odnos ljudi do živali v starem veku in načine onesnaževanja okolja danes, ter nevarnosti, ki jih prinašajo s sabo. Pokaže pa tudi konkretne načine za reševanje problema varovanja okolja in navaja kontaktne naslove organizacij, ki se v Nemčiji ukvarjajo z varovanjem okolja.

Zgodovino religij podaja prvi nemški učbenik preko potovanja skozi različna zgodovinska obdobja, ki so bila zaznamovana z njimi. Najprej opiše nastanek judovske religije, vrste religioznih praks v tej religiji, judovsko diasporo, potem pa preide na začetek krščanstva in opiše preganjanja kristjanov, življenje v samostanih, ter nadaljuje z nastankom islama, širjenjem religije v 7. in 8. stoletju, opisom islamske kulture in Španije v času ko je bila muslimanska. Vsebinski sklop se nadaljuje z opisom bojev za investituro v Evropi, križarskih vojn, turških vpadov na Balkan, življenja Judov v srednjem veku, preganjanja Judov, cerkveno shizmo, reformacijo. Na koncu pa še v treh temah obdela prakticanje judovske, krščanske in muslimanske religije v Nemčiji danes.

Zgodovina srednjega veka

Slovenska učbenika založbe Modrijan in DZS obdelata srednji vek v isti knjigi kot prazgodovino in stari vek. Drugi Modrijanov učbenik obdela srednjeveško obdobje v treh vsebinskih sklopih: *Srednji vek*, *Naši predniki v srednjem veku*, *Južni Slovani in turško prodiranje v Evropo*.³⁴ Drugi učbenik DZS pa deli vsebine v šest vsebinskih sklopov: *Srednji vek*, *Zgodnji srednji vek*, *Visoki srednji vek*, *Pozni srednji vek*,

31 Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, str. 76.

32 Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004), *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*, Ljubljana: DZS, str. 103.

33 Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

34 Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan.

*Evropejci in njihovo življenje v srednjem veku; Vzhodne Alpe, Panonija in Balkan v srednjem veku.*³⁵

Prvi britanski učbenik se z izjemo prvega vsebinskega sklopa, ki se ukvarja z zgodovinsko znanostjo in metodologijo, v celoti posveča zgodovini srednjega veka.³⁶ Učbenik se deli v šest vsebinskih sklopov, od katerih so štirje namenjeni britanski in predvsem angleški srednjeveški zgodovini (*Kako so srednjeveški monarhi vzpostavljali nadzor? Kako težko je bilo življenje za srednjeveške ljudi v mestih in na vasi? Kako je srednjeveška cerkev vplivala na človeška življenja? Elizabeta I – kako uspešno je reševala probleme v času svojega vladanja?*), zadnji vsebinski sklop je namenjen razvoju islamskih držav v času od leta 600 do 1600 po Kr., prvi vsebinski sklop pa se posveča zgodovinski znanosti.

Prvi britanski učbenik zastavlja vsebinske sklope že s poimenovanjem izrazito problemsko, saj so vsi naslovi štirih vsebinskih sklopov v bistvu vprašanja. Prvi vsebinski sklop išče odgovore na vprašanje o tem, kako so srednjeveški vladarji vladali in obvladovali prebivalstvo. Kot prvi vladar je predstavljen Viljem Normanski in učbenik išče odgovor na vprašanje, kako je bilo možno, da je tujec zavladal angleškemu prebivalstvu. Celotna tema je zastavljena tako, da razloži, kako se je lahko zgodilo, da je Angliji zavladal tujec. Tudi vloga gradov je razložena tako, da odgovarja na vprašanje o načinu vladanja, prav tako Domesday Book, način kontrole baronov, kontrole Walesa, Škotske in Irske, uporaba zakonov za vzpostavljane kontrole, vmešavanje cerkve v vladanje in čas, ko so monarhi izgubili oblast. Zadnja tema se sprašuje o vlogi žensk v srednjeveški družbi in o njihovem vplivu na vladanje. Drugi vsebinski sklop se posveča vsakdanjemu življenju in britanski družbi v srednjem veku ter kmečkim uporom. Sledi vsebinski sklop, ki se posveča vpletanju srednjeveške cerkve v britansko srednjeveško družbo, življenju meniških redov, preganjanju Judov, reformaciji. Poseben vsebinski sklop je namenjen obravnavi časa, ko je vladala Elizabeta I. V tem sklopu najdemo tudi temo, ki prikaže religiozne spremembe v Evropi v tem času, predvsem pa veliko politične zgodovine. Zadnji vsebinski sklop prikaže islamski svet v srednjem veku.

Drugi francoski učbenik v eni knjigi obdela srednji in novi vek. Srednji vek se deli v več vsebinskih sklopov: *Bizantinski imperij, Muslimanski svet, Karolinški imperij, Cerkev na Zahodu, Razmah in kriza Zahoda, Francosko kraljestvo.*³⁷ V nemškem učbeniku so za srednji vek problematizirani predvsem problemi treh svetovnih religij: judovske, krščanske in islama.

Glavna razlika med izbranimi slovenskimi in tujimi učbeniki je v poudarkih, ki jih dajejo zgodovini religij. Zgodovina krščanstva, judovstva in islama v izbranih tujih učbenikih dosti bolj izstopa kot to velja za slovenske učbenike. V izbranih tujih učbenikih so predstavljeni tako nekateri dogodki, kakor kultura, religiozne prakse in način razmišljanja, ki se navezuje na religije.

Oba slovenska učbenika (drugi Modrijanov in drugi DZS) začenjata srednji vek s preseljevanjem ljudstev. Ta preseljevanja niso omenjena v nobenem od izbranih tujih učbenikov. Se pa slovenska učbenika v večji meri kot tuji učbeniki posvečata srednjeveški družbi in vsakdanjemu življenju v tem obdobju. Od vseh učbenikov v največji meri izstopa prvi britanski s svojimi originalno zastavljenimi vsebinskimi sklopi, ki učence silijo v kritično razmišljanje in iskanje odgovorov na vprašanja. Učbenik daje učencem občutek, da so dektivi, ki se potikajo po zgodovini, da bi našli odgovore, ki so uporabni tudi za življenje.

³⁵ Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004). *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*. Ljubljana: DZS.

³⁶ Kidd, Judith, Rees, Rosemary, Tudor, Ruth (2000). *Life in Medieval Times*. London: Heinemann.

³⁷ Doublet, Frédéric, Casa, Michel (2001). *Histoire-géographie 5e*. Paris: Magnard.

Zgodovina novega veka

Zgodovino novega veka obravnavata slovenska učbenika, nemški in francoski v eni knjigi, britanska učbenika pa se v dveh knjigah posvetita temu obdobju.

Britanska učbenika za novoveško obdobje sta oba večinoma usmerjena v britansko zgodovino, pri čemer se prvi omejuje na čas od leta 1500 do 1750, drugi pa na čas od leta 1750 do leta 1900.³⁸ Gre za drugi in tretji britanski učbenik. Vsebinski sklopi v obeh učbenikih so: *Elizabeta I. in njeni problemi*, *Charles I in Oliver Cromwell*, *Koliko so se jakobiti približali uspehu*, *Podobe časa*, *Vse se spreminja: industrijska revolucija*, *Imperij*, v katerem sonce nikoli ne zaide, *Življenje srednjega razreda*, *Boj za volilno pravico*. Prvi sklop, ki se nanaša na Elizabeto I., je zanimivo in izvirno zastavljen. Najprej je predstavljena Evropa, kot jo je videla Elizabeta, ko je postala kraljica. Preko zemljevida so podani glavni zunanjepolitični problemi, s katerimi se je morala soočiti mlada kraljica. Naslednja tema se sprašuje, kaj naj bi Elizabeta storila najprej, ko je prevzela vladarsko krono. Sledi tema z naslovom *Na lovu za soprogom?*, nato najdemo temo, ki se navezuje na prikaz religij v Britaniji: *Zakaj je šlo pri religiji za življenje ali smrt?* Večina naslovov tem je zastavljenih v obliki vprašanj in se nanašajo na probleme, s katerimi se je srečevala kraljica Elizabeta v času svojega vladanja. Ena od tem je še posebno izvirna: *Kako je Elizabeta ravnala z revnimi in berači?* Zadnja tema je zastavljena v obliki miselnega vzorca in kritično vrednoti in sintetizira odgovor na vprašanje *Kako uspešno je Elizabeta reševala probleme, s katerimi se je srečevala v času svojega vladanja?* Tudi naslednji vsebinski sklop se v posebnem poglavju sprašuje, kako so vladali uspešni vladarji v času kralja Charlesa I. Sledijo teme, ki se nanašajo na politično in vojaško zgodovino. Zanimiva je tema z naslovom: *Zakaj zgodovinarji in filmski režiserji prikažejo isto zgodbo drugače?* Izzivalen naslov ima tema *Ali je bil Oliver Cromwell »vojni kriminallec«?* Vsebinski sklop *Podobe časa* se ukvarja z umetniškimi upodobitvami Elizabete I. in s tem, kaj lahko iz njih razberemo. Na koncu pa so še podobe drugih velikih osebnosti iz obravnavanega časa. Drugi britanski učbenik obravnava problematiko industrializacije v Britaniji. Zanimivi sta temi, ki se sprašujeta ali je suženjstvo financiralo industrijsko revolucijo in ali je vodila industrijska revolucija v višji življenjski standard. Sledi vsebinski sklop, ki obravnava rast britanskega imperija in poseben sklop o bojih za volilno pravico v Britaniji. Britanska zgodovina je predvsem zgodovina Anglije, medtem ko se preteklost Škotske in Irske opisuje samo, ko gre za upore konec 17. stoletja in v 18. stoletju. Zgodovina Evrope je predstavljena le preko zemljevida, na katerem so kratke informacije o dogajanju v tem delu sveta. Zgodovina britanskih kolonij pa je obravnavana kratko v okviru vsebinskega sklopa o britanskem imperiju.

Zgodovina novega veka je obravnavana v dveh francoskih učbenikih (drugi in tretji francoski učbenik) – en del je v prvem francoskem učbeniku, ki obravnava srednji vek. Gre za vsebinske sklope: *Evropa in odkritje sveta*, *Humanizem*, *renesansa in reformacija*, ostale vsebine pa vključuje drugi francoski učbenik. Drugi francoski učbenik pojmuje za novoveško obdobje čas od 17. stoletja naprej. Vsebinski sklopi so: *Moderna Evropa*, *Absolutistična monarhija v Franciji*, *Remiza zaradi absolutizma*, *Revolucija in imperij*, *Spremembe v Evropi*, *Doba industrializacije*, *Nova družba*, *Kulturne spremembe*, *Nacionalna in liberalna gibanja*, *Delitev sveta*, *Francija od 1815 do 1914*.³⁹

Novi vek je obravnavan v dveh nemških učbenikih (drugi in tretji nemški učbenik). Vsebinski sklopi so: *Evropska odkritja in osvajanja*, *Reformacija*, *Vladarji*, *države in*

38 Wrenn, Andrew (2002). *Presenting the Past. Britain 1500–1750*, London: Collins; Grey, Paul, Little, Rosemarie (2002). *Presenting the Past. Britain 1750–1900*, London: Collins.

39 Carol, Anne idr. (2002). *Histoire-géographie 4ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier.

*podložniki: absolutizem v Evropi, Revolucija v Novem in Starem svetu,*⁴⁰ *Boj za edinost in svobodo, Industrializacija in socialno vprašanje, Gospodarstvo, država in družba v nemškem cesarstvu.*⁴¹

Za primerjavo podajam še vsebinske sklope iz slovenskega tretjega učbenika DZS: *Odkritja čezmorskih dežel, Humanizem in renesansa, Reformacija v Evropi in na Slovenskem, Kmečki upori, Gospodarski razvoj v Evropi od 16. do 18. stoletja, Absolutizem in razsvetljenstvo, Evropa in svet na prehodu v 19. stoletje, Evropa in Slovenci 1815–1848, Leto 1848 v Evropi in na Slovenskem.*⁴²

Vsebinska primerjava tematske zasnove kaže, da so si izbrani slovenski, francoski in nemški učbeniki dokaj podobni v obravnavi novoveške zgodovine. Vsi se osredotočajo na dogajanje v Evropi, ki so ga zaznamovala nova geografska odkritja, humanizem in renesansa, reformacija, absolutizem ter industrializacija. Poleg politične zgodovine se vsi ti učbeniki posvečajo še socialni in gospodarski zgodovini ter nacionalni zgodovini. Odstopajo pa britanski učbeniki, ki se osredotočajo na dogajanje v Angliji in v katerih so teme izrazito problemsko zasnovane in nudijo originalen pogled na posamezna historična dogajanja ter popolnoma drugačno perspektivo pojmovanja družbenih pojavov, kot je značilna za vse ostale učbenike, ki so mnogo manj originalni in domiselni.

Zgodovina 20. stoletja

Četrty učbenik Modrijana obravnava 20. stoletje v osmih vsebinskih sklopih, od katerih so štirje namenjeni obči oziroma svetovni in štirje nacionalni zgodovini. Prva dva vsebinska sklopa obravnavata prvo svetovno vojno, naslednja dva čas med obema vojnama, sledita dva vsebinska sklopa o drugi svetovni vojni, zadnja dva vsebinska sklopa pa obravnavata čas po drugi svetovni vojni in sodobnost. Gre za zelo pregleden razpored vsebinskih sklopov, ki sistematično izmenjava obravnavo obče in nacionalne zgodovine. Četrty učbenik DZS je v tem smislu podobno zastavljen. 20. stoletje obravnava v sedmih vsebinskih sklopih, ki so po vsebini in času, ki ga obravnavajo, identični s tistimi v Modrijanovem učbeniku, le da Modrijanov četrty učbenik izpušča vsebinski sklop o Slovenih med prvo svetovno vojno in te vsebine obravnava le v obliki teme znotraj vsebinskega sklopa, ki se nanaša na prvo svetovno vojno v celoti.

Četrty britanski učbenik prikaže obdobje 20. stoletja v štirih vsebinskih sklopih: *Vroča vojna, hladna vojna, Holokavst, Medicina v 20. stoletju, Severna Irska: zakaj je bilo tako težko doseči mir?* V prvem sklopu prikaže učbenik dogajanje v 20. stoletju skozi očala vojn, ki so ga zaznamovale: prva in druga svetovna vojna, hladna vojna, vojna v Vietnamu, hladna vojna v Aziji – Afganistan, vojna zvezd, konflikti v 90-ih. V vseh poglavjih gre predvsem za predstavitev vojaške in politične zgodovine. Drugi vsebinski sklop z naslovom *Holokavst* se na začetku sprašuje o človekovih pravicah skozi zgodovino, sledi opis dogajanja v nacistični Nemčiji, ki se nanaša na sistematično uničevanje Judov, prikazani pa so tudi nekateri načini upora nacističnemu početju. Na koncu najdemo tri zanimive teme: *Kako se je lahko holokavst zgodil?, Ali je to konec?, Kaj bi ti naredil?* Gre za tri problemsko naravnana vprašanja, ki zahtevajo kritično razmišljanje od učencev in jih usmerjajo v prepoznavanje podobnih teženj v sodobnem svetu. Tretji vsebinski sklop se usmerja v prikaz razvoja na medicinskem

40 Flues, Heiner idr. (2001), *Zeitreise 2. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

41 Epkenhans, Michael idr. (2004), *Zeitreise 3. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

42 Cvirn, Janez, Hriberšek Balkovec, Elizabeta, Studen, Andrej (2004), *Novi vek. Zgodovina za 8. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.

področju v 20. stoletju. Prikazuje vpliv medicine na vsakdanje življenje, na način gradnje stanovanjskih hiš, razširjanje zdravstvenega varstva na različne socialne skupine, perspektive zdravstvenega varstva in zdravstvenih problemov. Na koncu najdemo še zanimiva etična vprašanja, s katerimi se sooča medicina danes (kloniranje, transplantacija obraza, zamrzovanje človeških teles po smrti, podaljševanje človekovega življenja z napravami, kozmetična kirurgija). Zadnji vsebinski sklop se posveča zgodovini irsko-britanskega spora glede usode Severne Irske. Razlaga zgodovinske vzroke, ki so pripeljali v konfliktno situacijo in nasilje, ki je spremljalo različne interese na tem delu sveta.

Četrty francoski učbenik obravnava sodobno zgodovino in se loči od ostalih treh izbranih francoskih učbenikov po načinu prepletanja zgodovinskih in geografskih vsebin. V prvih treh francoskih učbenikih najdemo zgodovinske vsebine v prvi polovici knjige, geografske pa v drugi polovici. Četrty učbenik pa je zasnovan tako, da se poleg vsebinskega sklopa, ki je izključno zgodovinski, pojavita še dva tematska sklopa, v katerih se zgodovinske vsebine prepletajo z geografskimi. Poleg tega najdemo še sklop, ki je popolnoma geografski. Prvi zgodovinski sklop obravnava prvo svetovno vojno, Stalinovo Sovjetsko zvezo, Nemčijo in Francijo v 30-ih letih, drugo svetovno vojno. Drugi vsebinski sklop najprej podaja vsebine hladne vojne, sledi geografski sklop o politični sliki sodobnega sveta, naslednji sklop obravnava spremembe v svetu od leta 1945 do danes (ekonomske, kulturne, družbene), sledi pa geografski sklop, ki se ukvarja s problemom neenakosti v svetu in razkorakom med bogatimi in revnimi. Drugi mešani sklop pa najprej podaja zgodovino Francije od 1945 do sodobnosti, temu pa sledita še dva geografska sklopa, ki obravnavata francosko gospodarstvo ter vlogo Francije v svetu.

Zgodovina prve svetovne vojne in socializma v Rusiji je vključena v tretji nemški učbenik, četrty pa vključuje naslednje vsebinske sklope: *Weimarska republika – Nemci in njihova prva demokracija*, *Diktatura – II. svetovna vojna – množični pobji*, *Konflikti in prizadevanja za mir v svetu od leta 1945*, *Nemci in njihova država – razvoj od 1945*, *Evropa na poti k enosti*.⁴³

Podobno kot v četrtem nemškem učbeniku se tudi v obeh slovenskih (četrty Modrijanov in četrty DZS) svetovna zgodovina 20. stoletja prepleta z nacionalno zgodovino tega časa. Četrty nemški učbenik se razlikuje od vseh ostalih izbranih učbenikov po tem, da edini vključuje vsebinski sklop, ki se nanaša na Evropo. V tem sklopu prikaže skupne korenine evropske kulture v antiki, shizmo v srednjem veku, nastanek nacionalnih držav, leto 1945 v Evropi in nastajanje evropske skupnosti po njem, evropske države v socializmu in po njegovem padcu, organiziranost in življenje v Evropski uniji. Podobne predstavitve ne najdemo v nobenem od ostalih obravnavanih učbenikov. Četrty učbenik DZS se zaključi s slovensko osamosvojitvijo, četrty Modrijanov pa omenja še dogajanje do leta 1996. Dogajanje do leta 2003, ko sta bila učbenika izdana, je iz obeh učbenikov popolnoma izpuščeno. Tuji izbrani učbeniki obravnavajo tudi dogodke, ki so se zgodili še v letu 2002 in so v tem smislu bolj ažurni kot slovenska učbenika.

Četrty britanski učbenik izstopa po svoji problemski zasnovi in po strukturi vsebinskih sklopov, pri čemer je še najbolj univerzalen vsebinski sklop, ki obravnava zgodovino medicine in zdravstvenega varstva v 20. stoletju. Tudi vsebinski sklop, ki se posveča holokavstu, je domiseln in ga kot takega ne najdemo v nobenem drugem učbeniku. Oba sklopa odražata vrednote, ki jih zastopa britanski učbenik: zdravje, zdravstveno varstvo za vse ljudi, spoštovanje človeškega življenja. Posebna obravnava holokavsta odraža pojmovanje, po katerem je holokavst edinstven pojav, ker je sproduciral celo industrijo množičnega uničevanja ljudi. Hkrati pa je holokavst fenomen tudi zaradi obsesije, ki ga je spremljala

43 Flues, Heiner idr. (2004), *Zeitreise 4. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.

in ki lahko postane sodoben fenomen. Zaradi teh razlogov je holokavst dobil posebno mesto v britanskem učbeniku. S poglobitvijo v pojav sam in v razkrivanje zgodovinske resničnosti skuša učbenik prispevati, da se taki pojavi v bodoče ne bi ponovili.

Četrty francoski učbenik se od drugih razlikuje po tem, da nekatere zgodovinske teme prepleta z geografskimi, sicer pa podobno kot četrty Modrijanov, četrty DZS in četrty nemški vsebuje svetovno zgodovino 20. stoletja, ki jo dopolnjuje z nacionalno zgodovino tega časa.

Primerjava vsebinskih sklopov izbranih učbenikov zgodovine

Posebnosti, ki jih najdemo le v nekaterih učbenikih:

- Slovenska učbenika za šesti razred (prvi Modrijanov in prvi DZS) sta zasnovana na poseben način, kakršnega ne najdemo v nobenem od tujih učbenikov zgodovine. Slovenska učbenika predstavljata nekakšno vez med predmetom spoznavanje družbe in predmetom zgodovina. Gre za spoznavanje z zgodovinskimi metodami, večjimi družbenimi, gospodarskimi in kulturnimi spremembami v preteklosti in za spoznavanje etnografskega izročila.
- Britanski učbeniki popolnoma izpuščajo prazgodovino in antično obdobje.
- Prvi nemški učbenik vključuje vsebinski sklop o zgodovini okolja, ki je izrazito ekološko zasnovan v smislu poudarjanja pomena okolja za človeštvo.
- Britanski učbeniki vključujejo največ vsebinskih sklopov, ki obravnavajo nacionalno zgodovino novega veka.
- Četrty britanski učbenik vključuje problematiko holokavsta v obliki posebnega vsebinskega sklopa, s čimer ji daje poseben pomen.
- Četrty britanski učbenik posveti celoten vsebinski sklop zgodovini medicine v 20. stoletju in v zvezi s tem odpira mnoga aktualna in pereča družbena ter etična vprašanja. Podobnega prikaza medicine ne zasledimo v nobenem od preostalih učbenikov.

Skupne značilnosti vsebinskih sklopov v učbenikih:

- Izbrani slovenski, francoski in nemški učbeniki dajejo v obravnavi antičnega obdobja poudarek egipčanski, starogrški in rimski antični civilizaciji in kulturi.
- Tako slovenski kot nemški učbeniki opisujejo prazgodovinsko obdobje in napeljujejo na ugotovitev, da so opice človekovi daljni predniki, čeprav ta ugotovitev še ni znanstveno dokazana.
- Tako britanski kot tudi francoski in nemški učbeniki posebej poudarjajo zgodovino religij. V slovenskih učbenikih je zgodovina verstev obrobne pomena.
- Vsi izbrani tuji učbeniki poudarjajo problematiko holokavsta oziroma genocida nad Judi in jo izkoristijo za vzgojno vplivanje na učence tudi z ugotavljanjem desnih ekstremizmov v sodobnosti. Izbrani slovenski učbeniki holokavst le omenjajo in te tematike v nobenem smislu ne izpostavljajo.

Glavni pomanjkljivosti izbranih slovenskih učbenikov sta v tem, da premalo izpostavljajo zgodovino religij in zgodovino holokavsta. Posebnost tematske zasnove slovenskega učbenika za šesti razred (prvi Modrijanov in prvi učbenik DZS), pa je lahko tudi prednost, saj upošteva postopen razvoj miselnih sposobnosti učencev in podaja predvsem vsebine, ki jih tudi mlajši učenci zlahka usvojijo. Zahtevnejše vsebine zlasti politične zgodovine so na tak način prihranjene za višje razrede osnovne šole, v katerih so učenci že v večji meri podkovani v znanju in sposobnostih.

4. PRIKAZ IN PRIMERJAVA POSAMEZNIH VSEBIN

Poleg obravnave tematske zasnove izbranih učbenikov, me je zanimalo tudi, kako učbeniki v osrednjem učbeniškem besedilu prikazujejo posamezne zgodovinske probleme. Izbrala sem nekaj tem, ki jih je bilo moč primerjati v vseh izbranih učbenikih, torej tako v slovenskih, kakor tudi v tujih. Izbrala sem vsebine obče zgodovine 20. stoletja, ki so prikazane v vseh učbenikih, torej v obeh slovenskih (četrti učbenik založbe Modrijan in četrti učbenik DZS), v četrtem britanskem, četrtem francoskem in četrtem nemškem. Izbrani britanski učbeniki se za starejša obdobja v glavnem osredotočajo na nacionalno zgodovino, zaradi česar je primerjava za ta obdobja otežkočena oziroma je možna le za preostale učbenike. Prav zaradi tega sem se pri primerjavi osredotočila na vsebine, ki se nanašajo na 20. stoletje, saj omogočajo celovito primerjavo. Med vsebinami, ki sem jih primerjala, prevladujejo vsebine politične zgodovine (prva svetovna vojna, totalitarizem, druga svetovna vojna), da pa se ne bi omejevala le na politično zgodovino, sem raziskala tudi, kako je prikazana vloga žensk v izbranih učbenikih zgodovine v vseh zgodovinskih obdobjih.

Prva svetovna vojna

Četrti Modrijanov učbenik obravnava prvo svetovno vojno v vsebinskem sklopu, ki je posvečen izključno obči zgodovini prve svetovne vojne. Dogajanje na Slovenskem v tem času je obravnavano v drugem vsebinskem sklopu, torej posebej. V primerjavi s prikazi, ki jih najdemo v britanskem, francoskem in nemškem učbeniku, v katerih se obča zgodovina tega obdobja prepleta z nacionalno oziroma obratno, gre v Modrijanovem učbeniku za poseben prijem, ki mu omogoča bolj objektivno predstavitev vojnega obdobja. Vojskovanje je predstavljeno preko prikaza dogajanja na balkanskem bojišču, zahodni, vzhodni in jugozahodni fronti ter pomorske vojne. Gre torej za sistematičen pregled bojevanja v Evropi. Za razliko od britanskega in nemškega učbenika oba slovenska učbenika (Modrijanov in DZS) obdelata oktobrsko revolucijo v Rusiji v okviru problematike prve svetovne vojne, podobno kot francoski učbenik. Četrti učbenik DZS prepleta dogajanje na Slovenskem v času prve svetovne vojne z dogajanjem v Evropi. Oba slovenska učbenika sta bolj objektivna pri prikazu dogajanj v Evropi v času prve svetovne vojne kot tuji učbeniki, vendar to ne velja za opis sarajevskega atentata. Medtem, ko francoski in nemški učbenik jasno zapišeta, da je bil atentator srbski nacionalist oziroma aktivist, pa omenja Modrijanov učbenik le *skupino mladincev Mlade Bosne*. Opis te organizacije je v tem učbeniku takšen: »V Bosni in Hercegovini je takrat delovalo društvo z imenom Mlada Bosna. Njegove nacionalno-revolucionarne dejavnosti srbska vlada, ki se je zavedala izčrpanosti države po balkanskih vojnah, ni izdatno podpirala. Večjo podporo je imelo v različnih srbskih domoljubnih organizacijah, na primer v narodni obrambi (Narodni odbrani) in skrivnem častniškem združenju Zdužitev ali smrt (Ujedinjenje ili smrt).«⁴⁴ Gre za zelo podrobno razlago, kakršne ne najdemo v nobenem tujem učbeniku. Hkrati pa nikjer ne piše direktno, da je šlo pravzaprav za srbsko nacionalistično organizacijo. Francoski in nemški učbenik v primerjavi z Modrijanovim na hitro opravita s poimenovanjem atentatorja kot srbskega nacionalista oziroma aktivista, medtem ko britanski atentata sploh ne omenja. Učbenik DZS je glede značaja organizacije Mlada Bosna bolj jasen in omenja, da so Franca Ferdinanda »ubili pripadniki tajne nacionalistične organizacije Mlada Bosna. Ta skupina se je s skrivno podporo Srbije borila za združitev Srbov iz Avstro-Ogrske s Kraljevino Srbijo.«⁴⁵

44 Kern, Ana Nuša, Nećak, Dušan, Repe, Božo (2003), *Naše stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole. Zgodovina za 9. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, str. 11.

45 Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, Rode, Marjan (2003), *20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in*

Četrti britanski učbenik podaja problematiko prve svetovne vojne v okviru vsebinskega sklopa *Vroča vojna, hladna vojna*. Na začetku se učbenik sprašuje, zakaj študirati vojne in ugotavlja skupne značilnosti vojn v 20. stoletju. Sledi tema, ki skuša selekcionirati dogodke na tiste, ki so šokantni, na tiste, ki so pomembni za sodobnike in na tiste, ki so spremenili tok zgodovine. Kot primer za dogodek, ki ustreza vsem trem kriterijem je navedena eksplozija atomske bombe v Hirošimi in Nagasakiju leta 1945. Naslednja tema se sprašuje, kako zgodovinarji organizirajo preteklost. Prikazan je razvoj vojaške tehnologije in razvoj propagande v 20. stoletju. Iz njega morajo učenci razbrati dogodke, ki so povzročili velike spremembe v zgodovini, pojave, ki so izginili iz zgodovine, pojave, ki so se razvijali postopno in pojave, ki se daljše obdobje niso spreminjali in so ohranjali kontinuiteto. Kot dogajanje, ki je nakazovalo konflikt v času prve svetovne vojne, je prikazana burska vojna na poseben način. V sredini obeh strani, ki ju bralec hkrati gleda, najdemo britanskega majorja Bradburyja. Iz njegovih ust vodijo oblaki, v katerih so podane informacije o burski vojni, kot bi jih govoril major. Kot uvod v prvo svetovno vojno je prikazana velika karta Evrope v letu 1914 in na njej primerjava moči, s katerimi so razpolagale evropske države, ko so vstopile v vojno. V kotu je slikovno predstavljen tudi Schlieffnov plan. Naslednja tema je posvečena nemškemu napadu na Francijo. Sarajevski atentat se nikjer ne omenja. Sledijo teme o ustalitvi front in dogajanju na bojišču. Ena od tem se ukvarja z vprašanjem, kako je prva svetovna vojna vključila množico ljudi. Tema je opisana z britanskega zornega kota in v njej so predstavljeni posamezniki, ki so odklanjali bojevanje ter spreminjanje odnosa britanskega javnega mnenja do vojne v času od leta 1914 do leta 1918. V zadnjih dveh temah so obravnavane posledice vojne: človeške žrtve, finančne izgube, nove meje v Evropi, porast moči ZDA in njihovo izoblikovanje v velesilo.

Prvo svetovno vojno obdela četrti francoski učbenik v vsebinskem sklopu z naslovom *Velika vojna 1914–1918*. Na uvodnih dveh straneh najdemo fotografijo s fronte, ki prikazuje francoske vojake v napadu in v ospredju je eden od njih zadet od puške. Učenci naj bi ob tej sliki razmislili, kako se manifestirajo grozote vojne. Sledita dva spomenika padlim v prvi svetovni vojni z vprašanji o tem, kako izražamo spomin na žrtve vojne. Prva tema predstavlja politično karto Evrope v letu 1914, glavne politične probleme v Evropi, sistem zavezništev in atentat v Sarajevu. Atentat v Sarajevu je po pisanju učbenika izvedel *srbski aktivist (un activiste serbe)*. Glavni cilj Avstro-Ogrske pa je bil *poraziti srbski nacionalizem*.⁴⁶ Naslednja tema opiše, kako je uspelo zaveznikom v štirih letih zmagati oziroma na kratko poda dogajanje v letih vojne. Sledita dve strani kartografskega materiala na temo prve svetovne vojne. Naslednji dve strani podajata spominska pričevanja bojnikov na fronti. Tema *Totalna vojna* prikazuje, kako je vojna prizadela zaledje. Zadnja tema pa prikaže rezultate vojne: človeške žrtve, ruševine, mirovne konference, *pacifizem*. Sledi karta Evrope v 20-ih letih, nato pa tema o revoluciji v Rusiji in posebna tema o barbarstvu vojne.

Nemška predstavitev prve svetovne vojne se razlikuje od britanske in francoske. Tretji nemški učbenik predstavlja problematiko prve svetovne vojne v okviru vsebinskega sklopa *Imperializem in prva svetovna vojna*. Ta vsebinski sklop najprej opiše, kako so si evropske države delile svet, zakaj so si želele kolonij, opisano je izkoriščevalsko vedenje Francije in Britanije do kolonij, kolonialni interesi na Kitajskem v 19. in začetku 20. stoletja, posledice imperializma oziroma imperialnega izkoriščanja na primeru Afrike in še posebej zahodne Afrike, prikaz nemškega cesarstva kot kolonialne sile, prizadevanja Nemčije, da postane velesila, dogajanje na Balkanu pred prvo svetovno vojno. Tema, ki opisuje sarajevski atentat, se imenuje *Julijska kriza*. Atentat je po pisanju učbenika zagrešil *srbski nacionalist*

9. razred devetletke, Ljubljana: DZS.

46 Bernier, Michel, Champigny, Danielle, Loubes, Olivier (2003), *Histoire-géographie 3e, Livre de l'élève*, Paris: Nathan, str. 17.

(*ein serbischer Nationalist*).⁴⁷ Posebna tema je namenjena opisu pacifističnega gibanja in mirovnim prizadevanjem posameznikov pred prvo svetovno vojno. Sledi opis vojne. Začetek vojne je prikazan kot milijoni vojakov, ki na francoski in nemški strani korakajo v vojno. O Schlieffnovem planu, ki ima v britanskem učbeniku glavno vlogo, ni v nemškem ne duha ne sluha. Tretji nemški učbenik je potrebno pazljivo prebrati, da ugotovimo, kdo je bil v prvi svetovni vojni pravzaprav napadalec, medtem ko britanski učbenik kričeče kaže na nemško krivdo za vojno prav z izpostavljanjem Schlieffnovega vojnega načrta. Sledi tema o vstopu ZDA v vojno z naslovom *ZDA odločijo evropsko vojno*. Kot posledice vojne so v posebni temi navedene številne človeške žrtve, sprememba družbenega položaja žensk zaradi vključevanja v industrijo, revolucionarne težnje po novem družbenem redu. Posebna tema je posvečena dogajanju v Verdunu. Sledi obravnava spomenikov žrtvam prve svetovne vojne.

Zgodovina prve svetovne vojne je v tujih učbenikih prikazana skozi očala nacionalne zgodovine prve svetovne vojne. Razlike v prikazih so predvsem v poudarkih, zaradi katerih si na podlagi različnih učbenikov lahko ustvarimo dokaj različno sliko o prvi svetovni vojni. Nemški učbenik se poglobljeno loti predstavitve imperializma in kolonializma evropskih držav pred svetovno vojno, kot da bi s tem hotel dokazati, da je bila res krivična razdelitev kolonialne pogače vzrok za prvo svetovno vojno. Pri tem je potrebno upoštevati, da so v tekstu grajane tudi kolonialne težnje cesarske Nemčije in ne samo kolonialno ravnanje Britanije ter Francije. Britanski učbenik izpostavi Schlieffnov vojni načrt in prikaz nemškega napada na Francijo in na ta način daje jasno vedeti, da je bila Nemčija v tej vojni napadalka. Vloga ostalih članic centralnih sil je zanemarjena. Francoski učbenik je bolj nevtralen. Problem kolonializma opiše že učbenik za tretji razred sekundarne šole, tako da učbenik za četrti razred začne z začetkom same vojne brez podrobne obravnave razlogov zanjo. Fronte v Evropi so prikazane na karti, niso pa opisane v tekstu, kot to velja za slovenska učbenika. Slovenska učbenika podrobno opisujeta dogajanje na frontah in v celoti gledano navedeta veliko podatkov. V podatkih je najbolj skop britanski učbenik.

Totalitarizem

Slovenski četrti učbenik DZS vključuje dve temi o totalitarizmu: *Totalitarizem: fašizem, nacizem* in *Sovjetski totalitarizem: stalinizem*. Vsaka tema zavzema tri strani. Že v temi pred njima pa je tudi podtema *Uveljavljanje diktatur* in v njej je opredeljen sistem delovanja osebne diktature. Pojmi, na katere naletimo v obeh omenjenih temah, pa so: *ideologije, stanovska ureditev družbe, populizem, totalitarizem, nasilje, koncentracijska taborišča, totalitarna diktatura, strog nadzor nad državljani, montirani sodni procesi, politična propaganda, kult Stalinove osebnosti, strahovlada, industrializacija, plansko gospodarstvo, kolektivizacija, rasizem*. Četrti Modrijanov učbenik pa za opis totalitarizmov porabi kar 13 strani. Najprej opiše dogajanje v Sovjetski zvezi, nato pa še fašizem in nacizem. Poleg pojmov, ki jih najdemo tudi v četrtem učbeniku DZS navaja še pojme: *javno poniževanje, propagandni stroj, pasivni odpor, totalitarna država, stalinistične čistke, politični procesi, delovna taborišča, udarniško delo, stahanovstvo, spletke, krvavo obračunavanje, kult osebnosti, diktatura*.

Četrti britanski učbenik v okviru vsebinskega sklopa, ki se ukvarja z vojnami 20. stoletja, omenja tudi dogajanje v 20-ih in 30-ih letih. Na tem mestu navaja države, v katerih so vladali diktatorji ekstremisti. Kot primere diktatorjev navaja Stalina na levi strani puščice kot komunista in Mussolinija ter Hitlerja na desni strani puščice kot fašista.

47 Epkenhans, Michael idr. (2004), *Zeitreise 3. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 126, 127.

Podana je zelo preprosta definicija za levo in desno usmerjene diktatorje: »*Obe strani sta poskušali pripraviti svoje ljudi, da bi sovražili in se bali nasprotne strani. Večina ljudi je verjela njihovi propagandi.*«⁴⁸ Poglobljenega pregleda totalitarizmov ali načina delovanja totalitarnih sistemov britanski učbenik ne podaja. Namesto na problematiko totalitarizmov se osredotoča na problem holokavsta, kateremu posveti cel vsebinski sklop. Prva tema tega sklopa ima naslov *Vprašanje človekovih pravic*. V njej se sprašuje o spoštovanju in kršenju človekovih pravic v zgodovini in v sedanjosti. Naslednja tema prikazuje Nemčijo 30-ih let in pojasnjuje razloge, zaradi katerih je Hitler sovražil Jude. Sledi tema o življenju v judovskih getih in tema o koncentracijskih in uničevalnih taboriščih. Celotna tema je namenjena tudi opisu načinov upora proti nacistom. Ena od tem prikazuje, kako je po vojni svet izvedel resnico o koncentracijskih taboriščih. Najbolj problemsko so zastavljene zadnje tri teme, ki poskušajo ugotoviti, zakaj se je holokavst sploh zgodil, ali se je zgodil zadnjič in kaj bi lahko vsak posameznik v tridesetih letih 20. stoletja storil, da do holokavsta ne bi prišlo. Te teme so izrazito vzgojno naravnane in zlasti zadnja skuša direktno vplivati na posameznike, da bi s svojim ravnanjem preprečili morebitno ponovitev genocida v kakršnikoli obliki.

Problematiko totalitarizma obdela četrti francoski učbenik v dveh vsebinskih sklopih. V prvem opiše Sovjetsko zvezo pod Stalinovo oblastjo. Omenja izraze kot *totalitarizem*, *stalinizem*, *stahanovstvo*, *grozno diktaturo v imenu socializma*, »*očeta naroda*«, *ideologijo*, *totalitarni režim*, *Stalinov kult*, *teror*. Poudarek je na propagandi in na filmih iz tega obdobja. Sledi drugi vsebinski sklop, ki se nanaša na Nemčijo in Francijo v 30-ih letih 20. stoletja. Pojavijo se izrazi kot *fašizem in diktatura v Italiji*, *hitlerjanska diktatura*, *nacistična doktrina*, *koncentracijska taborišča*, *nacistični totalitarizem*, *germanska rasa*, *rasna čistost*, *manipulacija in propaganda*. Najprej najdemo opis dogajanja v Nemčiji, sledi dogajanje v Franciji, španska državljanska vojna in opis dogodkov, ki so vodili v drugo svetovno vojno.

Četrti nemški učbenik obravnava totalitarizem le znotraj dveh vsebinskih sklopov. Prvi sklop je posvečen Weimarski republiki in v njem najdemo med drugim tudi poglavje o fašizmu v Evropi. Tu najdemo primere pojavov fašizma v Italiji, Španiji in Britaniji (Oswald Mosley). Sledi tema, ki opisuje prihod nacistov v Nemčiji na oblast, takoj nato pa najdemo temo, ki se v naslovu sprašuje *Zakaj se je ponesrečila prva demokracija v Nemčiji?* In zavzema kar štiri strani, na katerih pojasnjuje situacijo, ki je vodila v padec republike in nastanek diktature. Sledi vsebinski sklop, ki je v celoti posvečen nacistični diktaturi in drugi svetovni vojni. V tem vsebinskem sklopu najdemo pojme: *führerjeva država (Führerstaat)*, *oboževanje vodje (Führerbegeisterung)*, *propaganda*, *Hitlerjugend pod kljukastim križem*, *teror proti drugače mislečim*, *sistem terorja*, *kriminalizacija in preganjanje judovskih državljanov*, *pogrom*, *mirovna propaganda in priprave na vojno*. Tretji nemški učbenik opisuje dogajanje v Sovjetski zvezi v vsebinskem sklopu, ki sledi prvi svetovni vojni. Vendar je dogajanje v stalinistični državi opisano le v eni temi, poudarek pa je na prisilni kolektivizaciji, planskem gospodarstvu in čistkah. Celotno sliko o totalitarnem sistemu dobimo šele iz četrtega nemškega učbenika, ki prikazuje dogajanje v Nemčiji v 30-ih letih. V tem vsebinskem sklopu so opisi delovanja propagandnega, represivnega in šolskega aparata v totalitarni državi ter organizacije otrok, mladine in žensk, ki so disciplinirale te sloje populacije.

Medtem, ko četrti britanski učbenik problematiko totalitarizmov v Evropi na hitro obdela, se ostali obravnavani učbeniki v večji meri posvetijo tem vsebinam. Francoski in nemški učbenik se veliko bolj kot oba slovenska posvetita obravnavi vloge propagande

48 Sparey, Elizabeth, Worall, Keith, Johnson, Sue (2003), *Presenting the Past. The modern World*, London: Collins, str. 33.

v totalitarnih državah. Slovenska učbenika, zlasti Modrijanov učbenik, pa uvajata mnoge zahtevne pojme v povezavi s to tematiko. Medtem, ko nas nemški in francoski učbenik zasujeta s slikovnim gradivom zlasti v zvezi s propagando, pa je tega v slovenskih učbenikih nekoliko manj, zato pa je pisanega teksta toliko več. Podobno kot britanski učbenik tudi oba slovenska učbenika predstavitva italijanski fašizem, nemški nacizem in stalinizem kot primere totalitarizma. Ti primeri so približno enakomerno zastopani. V nemškem učbeniku pa daleč prevladuje predstavitev nemškega nacizma, medtem ko sta v francoskem predstavljena le stalinizem in nemški nacizem.

Druga svetovna vojna

Četrti Modrijanov učbenik in četrti učbenik DZS obdelata drugo svetovno vojno v dveh vsebinskih sklopih. Prvi je namenjen obči zgodovini tega časa, drugi sklop pa vojni na Slovenskem. Take delitve na dva sklopa ni najti v nobenem od izbranih tujih učbenikov, ki vsi prepletajo nacionalno zgodovino z občo, pri čemer nacionalna zgodovina bolj ali manj prevladuje. V delu, ki prikazuje občo zgodovino, najdemo pregled dogajanj na svetovnih bojiščih v toku vojne. Tako podrobnega pregleda ne najdemo v nobenem od izbranih tujih učbenikov. V primerjavi s tujimi učbeniki, sta oba slovenska dosti bolj faktografsko zasnovana. Poleg vojaško – političnega dogajanja podajata tudi sistematičen pregled odporniških gibanj v okupirani Evropi. Četrti Modrijanov učbenik na 27 straneh podaja sistematičen pregled dogajanja v svetu in Evropi v času druge svetovne vojne, torej predvsem podatkovno zgodovino. Učbenik DZS za to porabi 12 strani, pri čemer vključuje tudi vsebino, ki je zasnovana kot samostojno delo učencev. Francoski učbenik za to porabi le 6 strani in tudi nemški le 6 strani. Britanski učbenik pa je sploh neprimerljiv, ker podaja vsebino na povsem originalen način in se izogiba podatkovni zgodovini. V primerjavi s tujimi učbeniki podajata oba slovenska vsebino druge svetovne vojne preveč faktografsko, v tekstu natrosita kopico tekstov in verjetno pričakujeta, da si bodo učenci vse te podatke zapomnili. To bi bilo moč pričakovati od mladine na srednješolski stopnji, ne pa od učencev v osnovni šoli. Način podajanja snovi je zlasti v Modrijanovem učbeniku fakrogrfsko podajanje podatkov, kar bi morali slovenski učbeniki že davno preseči. Zgodovino slovenskega prostora v času od leta 1941 do 1945 podaja Modrijanov učbenik na 30 straneh, učbenik DZS pa na 19 straneh vključno s stranmi, ki so sestavljene kot naloge za učence. Modrijanov učbenik tudi, ko gre za slovensko zgodovino podaja obilico faktografskih podatkov. Gre za sistematičen pregled političnega in vojaškega dogajanja v obliki kronike, ena od tem pa opisuje vsakdanje življenje. Že teme same so izrazito neproblemsko zasnovane in tri nosijo samo naslov leta, ki ga opisujejo (*Leto 1942, Leto 1943, Leto 1944*).

Četrti britanski učbenik v prvi temi, ki se nanaša na drugo svetovno vojno, preko slikovnega gradiva prikaže odločilne dogodke v času od septembra 1939 do maja 1945. Naslednja tema se nanaša na razlago bliskovite vojne in hitro napredovanje nemških sil v Evropi. Sledi tema, ki opisuje letalsko vojskovanje v času druge svetovne vojne in v katerem sta izpostavljeni dve točki: nemški zračni napadi na Britanijo in zavezniško bombardiranje Dresdna. Tema, ki obravnava dogajanje v zaledju, podaja razlago racioniranja živil, evakuacije, nabora, propagande in socialnega skrbstva v Britaniji v času druge svetovne vojne. Predzadnja tema se sprašuje ali so atomske bombe nakazale začetek nove ere in nakazuje destruktivne učinke novega smrtonosnega orožja za človeštvo. Zadnja tema pa skuša opredeliti, kako pomembna je bila druga svetovna vojna. Prikaže število človeških žrtev in materialno škodo, ki jo je povzročila vojna. Podana je tudi številčna primerjava človeških žrtev v prvi in drugi svetovni vojni.

Četrti francoski učbenik obravnava drugo svetovno vojno v posebnem vsebinskem

sklopu. Ta sklop na začetku prikazuje na sliki nemško armado, ki je vkorakala v Pariz. Spodaj pa sta časovna trakova. Prvi kaže glavne dogodke v času vojne v svetu, drugi pa v Franciji. Na celi strani zraven je propagandni plakat zmage zaveznikov. Sledi karta in razlaga dogajanja v Evropi v letu 1939. Prva tema obravnava nemške zmage v letih 1939 do 1942. Sledita karti sveta in Evrope v letu 1942. Naslednja tema obravnava nasilno vodenje nemških oblasti v Evropi in gospodarsko izkoriščanje domačega prebivalstva. Drugi del te teme se na dveh straneh posveča obravnavi genocida nad judovskim narodom. Četrty francoski učbenik ne uporablja besede holokavst, ampak omenja *genocid*, »končno rešitev«, *uničevalna in koncentracijska taborišča*. Posebna tema obravnava francoski poraz v letu 1940, sledi tema o Vichyjski Franciji, v kateri se omenja *kolaboracija*, *avtoritarni režim*, *antisemitizem*. Pri tem je predvsem poudarek na kolaboracionističnem značaju vichyjskega režima. Posebna tema obravnava vsakdanje življenje Francozov v času okupacije. Dve temi sta namenjeni obravnavi francoske rezistence, kar govori o tem, da francoski učbenik želi izpostaviti pomen odporniškega gibanja in mu dati večji poudarek kot Vichyjski Franciji. Naslednja tema obravnava zmage zaveznikov v letih 1943 do 1945. Zadnja tema obdela posledice druge svetovne vojne v človeških žrtvah, materialno škodo ter novo politično ureditev v svetu in v Evropi.

Problematico druge svetovne vojne obdela četrty nemški učbenik v okviru vsebinskega sklopa *Diktatura – druga svetovna vojna – množični poboj*. Najprej podrobno obdela v osmih temah dogodke v Nemčiji pred vojno. Prva tema o vojni nosi naslov *Vojna v Evropi – množično uničevanje ljudi*. Tri teme so posvečene opisu holokavsta. Prvo nosi naslov *Holokavst – Shoa*. Ena od podtem se sprašuje, kako je bilo to mogoče. Ena tema obravnava film o holokavstu – Schindlerjev seznam. Zadnje pa spodbuja učence k raziskovanju sledov življenja Judov v njihovi lastni občini. Pojmi, ki se v nemškem učbeniku pojavljajo v zvezi s holokavstom so: *zločin*, *geti*, »končna rešitev judovskega vprašanja«, *koncentracijska taborišča*. Sledi tema, ki opisuje totalnost druge svetovne vojne. Če je holokavst opisan na štirih straneh nemškega učbenika, so tudi načinom odpora proti nacističnemu režimu v Nemčiji namenjene štiri strani. Poudarek je na oblikah odpora, ki so se pojavile v Nemčiji (Bela roža, atentati), odporniška gibanja v okupirani Evropi so le na kratko opisana. Zadnji dve temi se nanašata na sedanost: *Spominjati se – nujno, a ne vedno enostavno*, *Desni radikalizem danes*. Opisana je usoda nacistov v času po vojni in pojav denacifikacije (*Entnazifizierung*) v Nemčiji ter delovanje desničarskih skrajnežev danes.

Medtem, ko izbrani tuji učbeniki problematiko holokavsta posebej prikazujejo in ji dajejo posebno mesto, pa to za slovenska učbenika ne moremo reči. Zastrahljivi prizori iz koncentracijskih taborišč v vseh tujih učbenikih, ki sem jih obdelala, kričeče opozarjajo nase. V četrtem učbeniku Modrijana na najdemo nobene podobne fotografije. Koncentracijska taborišča so sicer omenjena z besedami in opisana kot tovarne smrti, toda besedilo ni podkrepljeno z nobeno fotografijo, ki bi množično uničevanje tudi vizuelno prikazala. Pojmi, ki jih učbenik navaja so: *koncentracijska uničevalna taborišča*, *tovarne smrti*, »dokončna rešitev« *židovskega vprašanja*. Podana je tudi korektna razlaga, da je pri Judih pojav dobil ime *holokavst*, da pa se v mednarodnem pravu imenuje *genocid*.⁴⁹ Tudi četrty učbenik DZS umešča problematiko holokavsta samo kot podtemo sicer širše teme z naslovom *Za frontnimi črtami*.⁵⁰ Zastrahujoče fotografije tudi v tem učbeniku ne najdemo. Pojmi, ki jih učbenik uporablja, so podobni kot v učbeniku Modrijana s to razliko, da namesto izraza Židje, ki ga rabi Modrijanov učbenik, najdemo v učbeniku DZS izraz

49 Kern, Ana Nuša, Nečak, Dušan, Repe, Božo (2003), *Naše stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole. Zgodovina za 9. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, str. 101.

50 Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, Rode, Marjan (2003), *20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke*, Ljubljana: DZS, str. 80–81.

Judje. Izbrani tuji učbeniki problematiko holokavsta posebej izpostavljajo in jo uporabijo za doseganje vzgojnih ciljev ter skušajo doseči prepoznavanje morebitnih podobnih prizadevanj v sodobnosti. Slovenska učbenika pa to problematiko le na kratko opišeta v eni od številnih podtem.

Skupna točka izbranih slovenskih in tujih učbenikov je, da se v vseh tehničnica nagiba v prid nacionalni zgodovini pred svetovno oziroma zgodovino Evrope, ko gre za vsebine druge svetovne vojne. Vsi torej prav na vsebinah druge svetovne vojne dajejo prednost dogajanju v lastni državi, čeprav sicer v večini izbranih učbenikov prevladuje obča zgodovina pred nacionalno.

Vloga žensk

Zgodovina žensk je med vsemi učbeniki najbolj zastopana v izbranih britanskih osnovnošolskih učbenikih zgodovine. Obsežna obravnava zgodovine žensk v britanskih učbenikih me je spodbudila k primerjavi le te z drugimi učbeniki. Medtem, ko sem v britanskih učbenikih našla kar 25 tem namenjenih zgodovini žensk, jih je bilo v nemških le 6, v francoskih le ena, v slovenskih pa le ena oziroma v Modrijanovih učbenikih sploh nobena tema ni bila v celoti namenjena obravnavi zgodovine žensk. Pri tem je zanimivo, da so avtorice slovenskih učbenikov založbe Modrijan večinoma ženskega spola, medtem ko so avtorji nemških učbenikov izključno moški. Drugod je spolna struktura avtorjev učbenikov mešana. Ugotovimo lahko torej, da prisotnost zgodovine žensk v učbenikih ni odvisna od tega ali so med avtorji učbenikov tudi ženske ali ne.

Izbrani britanski učbeniki obravnavajo zgodovino žensk v dveh vsebinskih sklopih. Prvi sklop obsega čas vladanja kraljice Elizabete I. Tako vladanje te kraljice kot tudi njena osebnost sta predmet številnih tem, ki se pojavljajo v učbenikih. Drugi vsebinski sklop pa se nanaša na boj za žensko volilno pravico, ki se nahaja znotraj vsebinskega sklopa o volilni pravici na splošno. Številne teme se ukvarjajo s sufražetskim gibanjem v Britaniji. V francoskih učbenikih sem našla dve temi, ki sta posvečena zgodovini žensk in se nanašata na življenje ter položaj Ivane Orleanske in žensk v Franciji po letu 1945. Nemški učbenik sicer ne dosega tolikšnega števila tem posvečenih ženskam kot jih britanski, pa vendar vključuje teme o položaju in življenju žensk v preteklosti v različnih krajih in časih. Začne z opisom položaja žensk v starem Egiptu, sledi pa še pet tem, ki obravnavajo položaj žensk novem veku in sodobnosti. Slovenski učbenik založbe DZS za šesti razred vključuje temo o različnem položaju žensk v družbi skozi zgodovino.⁵¹ To pa je tudi edina tema v vseh slovenskih učbenikih, ki se tej problematiki popolnoma posveča.

Poleg tem, ki se posvečajo zgodovini žensk, so me zanimale tudi morebitne podteme v učbenikih, ki se ukvarjajo s to problematiko, zato sem učbenike tudi s tega vidika podrobneje pregledala.

Slovenski učbeniki založbe Modrijan ne vključujejo nobene teme, ki bi bila posvečena zgodovini žensk, med podtemami pa sem našla eno samo, ki se ukvarja s to problematiko. Gre za podtemo *Boj za splošno in žensko volilno pravico* v tretjem Modrijanovem učbeniku. V njej je opisano, da so si ženske volilno pravico izborile večinoma šele v 20. stoletju, najdemo še razlago besede sufražetka in pojasnilo, da so »Slovenke dobile volilno pravico šele po drugi svetovni vojni.«⁵² Učbenik izpušča dejstvo, da so ženske na Slovenskem na podlagi splošne volilne pravice volile že na osvobojenem ozemlju od leta 1942 in se ne

51 Rode, Marjan, Tawitian, Elissa (2004), *Prvi koraki v preteklost. Učbenik za 6. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: DZS, str. 58, 59.

52 Žvanut, Maja & Vodopivec, Peter (2004), *Vzpon meščanstva. Zgodovina za 7. razred osnovne šole, zgodovina za 8. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, str. 176, 177.

pogloblja v globlje vzroke, zaradi katerih so ženske volilno pravico dobile. Sodobne raziskave namreč kažejo, da so žensko volilno pravico uvedle prav tiste politične stranke, ki so pričakovale, da bodo s tem dobile bistveno večji delež glasov na volitvah.⁵³ Modrijanovi učbeniki razen te podteme ne vključujejo prav nobene, ki bi se ukvarjala izključno s problematiko položaja žensk v družbi. Se pa ta vsebina omenja znotraj tem, ki se ukvarjajo z družbenim življenjem v posameznih zgodovinskih obdobjih oziroma z družino (*Družina v starem veku; Družina, otroštvo in šola v 19. stoletju; Kako so živeli; Meščani in delavci*). V okviru obravnave družine se na kratko omenja tudi položaj žensk. Zanimivo je, da tudi učbenik, ki obravnava čas Marije Terezije, tej vladarici namenja le malo besed.⁵⁴ Če primerjamo to ugotovitev na primer s široko obravnavo Elizabete I. v britanskih učbenikih, se lahko vprašamo, zakaj je vladarica, ki je odločilno vplivala tudi na usodo slovenskega prostora, tako šibko zastopana v Modrijanovih učbenikih. Tretji Modrijanov učbenik ženske omenja še v podtemi o preganjanju čarovništva, kjer ne omenja nobene teorije, ki razlaga vzroke za preganjanje čarovnic, temveč zgolj skromno zapiše: »Zakaj se je to dogajalo, doslej še ni bilo mogoče dobro pojasniti.«⁵⁵ Tuji učbeniki, zlasti britanski in nemški v takih primerih ravnajo drugače in za pojave, ki še niso popolnoma pojasnjeni, podajajo tudi različne razlage in navedejo kateri znanstveniki so te razlage razvili ter njihove morebitne pomanjkljivosti. V primeru čarovnic in coprnice Modrijanov učbenik samega pojava nikjer jasno in odkrito ne obsodi kot slabega in neprimerne. Podtema je del teme z naslovom *Med vero v razum in praznoverjem* in na podlagi tega bi lahko celo sklepali, da so si čaravnice svojo usodo zaslužile, saj so bile praznoverke in sodelavke hudiča - ali pa obratno, da so bili praznoverci tisti, ki so čaravnice sežigali. Problematično je namreč to, da se učbenik jasno ne opredeli o tem kdo je praznoverec in kdo je ravnal napačno, kar bi bilo za osnovnošolski učbenik pomembno, saj mladina na tej stopnji še nima docela izoblikovanega sistema vrednot in je naloga učbenikov tudi vzgojno vplivanje.

Slovenski učbeniki založbe DZS vključujejo eno temo, ki se posveča položaju žensk. Gre za pregled sprememb v položaju žensk v antiki, srednjem, novem veku in danes.⁵⁶ Medtem ko Modrijanov učbenik za šesti razred obdela le družinsko življenje v različnih obdobjih, pa vključuje učbenik DZS za šesti razred tako pregled družinskega življenja, položaja žensk kot tudi otroštva v preteklosti. Pregled položaja žensk v zgodovini učbenika DZS je sistematičen in jasno nakazuje omejitve, s katerimi so se ženske srečevale in se ponekod srečujejo še danes. Drugi učbenik založbe DZS ne vključuje nobene teme, temveč podtemo z naslovom *Ženske in otroci v rimski družbi*, v kateri opiše življenje žensk v antičnem Rimu. Precej piše tudi o položaju žensk v starogrški družbi, vendar teh vsebin ne oblikuje v posebno podtemo.⁵⁷ Tretji učbenik DZS vključuje temo *Marija Terezija (1717–1780) in Jožef II (1741–1790)*, v katerem najdemo podtemo *Marija Terezija sede na prestol*. V njej so sistematično opisane reforme, ki jih je habsburška vladarica uvedla v svoji državi. Učbenik v precej večji meri izpostavlja pomen vladarice za zgodovino kakor Modrijanov učbenik.⁵⁸ Tretji učbenik DZS v temi *Politične stranke* vključuje podtemo

53 Bernik Burja, Valerija (2001), *Vloga žensk v osvobodilnem gibanju na Slovenskem*, Magistrsko delo, Ljubljana: Filozofska fakulteta.

54 Žvanut, Maja & Vodopivec, Peter (2004), *Vzpon meščanstva. Zgodovina za 7. razred osnovne šole, zgodovina za 8. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, str. 111 in 126–130.

55 Ibid., str. 74.

56 Rode, Marjan, Tawitian, Elissa (2004), *Prvi koraki v preteklost. Učbenik za 6. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: DZS, str. 58, 59.

57 Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004), *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.

58 Cvirn, Janez, Hriberšek Balkovec, Elizabeta, Studen, Andrej (2004), *Novi vek. Zgodovina za 8. razred devetletke*, Ljubljana: DZS, str. 61–63.

z naslovom *Boj za žensko volilno pravico*, v kateri opiše postopno širjenje volilne pravice tudi na ženske in s tem demokratizacijo političnega življenja. Omenja tudi, da so ženske na Slovenskem volile že v času stare Avstrije, ko so dobile volilno pravico pri občinskih volitvah. Zraven pa najdemo pomenljivo vprašanje, ki vodi učence v razmišljanje o današnjem vplivu žensk na politiko odločanja.⁵⁹ O položaju žensk govori učbenik tudi v podtemi, ki se nanaša na življenje industrijskih delavcev v 19. stoletju. Poglavje *Spreminjanje družine* pa vključuje tudi podtemo *Razlike med moškim in žensko*, v katerem sta poudarjena pojma patriarhalnega družbenega reda in emancipacije.⁶⁰ Četrty učbenik DZS omenja pojem *enakopravnost spolov*, delitev na »ženska« in »moška« dela ter pretirano obremenitev žensk v opisu družine v 20. stoletju, ne navaja pa nobene teme ali podteme, ki bi bila posvečena izključno problematiki ženskih pravic in enakopravnosti, čeprav ravno 20. stoletje ponuja obilico možnih vsebin za takšno obravnavo.⁶¹

Britanski učbenik za srednji vek (prvi britanski učbenik) se ženski zgodovini posveča ko gre za ženske, ki so bile vladarice. V prvi temi o vladaricah ugotavlja zakaj ženske v srednjem veku navadno niso prevzemale vladarskih funkcij in opiše primer Matilde, ki se je borila za prestol in ga za nekaj časa tudi zasedla. Sledi pa podtema, ki razlaga položaj žensk v srednjeveški družbi.⁶² Ena od tem se zgodovini žensk posveti deloma in sicer gre za opis življenja menihov in nun v srednjem veku ter za njihov vpliv na takratno družbo.⁶³ Teme o Elizabeti I. najdemo v učbeniku za srednji vek in v učbeniku o Britaniji od leta 1500 do 1750. V teh temah najdemo razlage, kako je uspela Elizabeta obdržati svojo politično moč in suvereno vladati dolgotrajno obdobje. Opisana je kot uspešna vladarica, ki se je posluževala tudi nasilja za ohranjanje svoje oblasti. V primerjavi z drugimi vladarji posvečajo britanski učbeniki Elizabeti veliko prostora in ji že samo s tem priznavajo velik pomen za zgodovino.⁶⁴ Učbenik, ki opisuje Britanijo v 19. stoletju, pa namenja več tem opisu sufražetskega gibanja ter spremembi položaja žensk v družbi v drugi polovici 19. stoletja in v času prve svetovne vojne. Ena tema se posveča dvema posameznicama, ki sta se zavzemali za pomoč prostitutkam in ženskam, ki so nasilje doživljale v družini in sicer gre za Josephine Bitler in Caroline Norton.⁶⁵

Četrty francoski učbenik, ki obravnava 20. stoletje se položaju žensk v družbi posveti v eni sami temi, ki govori o ženskah v Franciji po letu 1945. Vse ostale teme v tem učbeniku pa o ženskah, njihovem družbenem položaju ali aktivnosti molčijo.⁶⁶ Vsi ostali francoski učbeniki prezrejo morebitne spremembe v družbenem položaju in v življenju žensk, morebitna prizadevanja za ženske pravice. Čeprav opišejo družbene spremembe v različnih obdobjih, pa se jim posvetijo le z vidika različnih družbenih slojev, ne pa z vidika razlik za oba spola. Ena od tem v učbeniku za srednji vek opisuje življenje in uspehe Ivane Orleanske ter njen nesrečen konec.⁶⁷

Izbrani nemški učbeniki poleg nekaterih tem, ki so v celoti namenjene zgodovini žensk, vključujejo tudi nekaj podtem, ki se ukvarjajo s položajem žensk v družbi različnih zgodovinskih obdobj. Osredotočila sem se na podteme, ki se ukvarjajo s položajem

59 Ibid., str. 117.

60 Ibid., str. 143.

61 Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, Rode, Marjan (2003), *20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke*, Ljubljana: DZS, str. 126, 153.

62 Kidd, Judith, Rees, Rosemary, Tudor, Ruth (2000), *Life in Medieval Times*, London: Heinemann, str. 58, 59.

63 Ibid., str. 100–108.

64 Wrenn, Andrew (2002), *Presenting the Past. Britain 1500–1750*, London: Collins.

65 Grey, Paul, Little, Rosemarie (2002), *Presenting the Past. Britain 1750–1900*, London: Collins.

66 Bernier, Michel, Champigny, Danielle, Loubes, Olivier (2003), *Histoire-géographie 3e, Livre de l'élève*. Paris: Nathan, str. 304, 305.

67 Doublet, Frédéric. Casa, Michel (2001), *Histoire-géographie 5e*. Paris: Magnard, str. 108, 109.

žensk. V okviru obravnave antičnega Egipta omenja prvi nemški učbenik, kako je ženska prevzela vlogo faraona in s tem prekinila dotedanjo tradicijo in božji red. Hačepsut pa je bila po pisanju učbenika kljub temu mojstrica vladanja in je prinesla deželi dolgo obdobje miru.⁶⁸ V temi o ženskah v starem Egiptu se učbenik sprašuje o pravicah žensk in moških ter o poklicih oziroma dejavnostih, ki so jih ženske opravljale. Hkrati z opisom položaja žensk pa podaja tudi opis življenja otrok.⁶⁹ V temi o Atenah in Šparti omenja prvi nemški učbenik položaj žensk in deklet v Šparti in Atenah. Špartanke naj bi vzgajali v športnem duhu, v prepričanju, da imajo močne ženske zdrave otroke in zaradi konkretnih potreb, da ženske prevzamejo delo, ko so se moški udeleževali številnih vojn. V Atenah pa naj bi bile ženske omejene na življenje v hiši svojih mož ali očetov.⁷⁰ V temi o rimski familiji prikazuje, kako so si svobodne ženske v rimski družbi sčasoma pridobile več pravic: do sklepanja poslov, izbire svojih soprogov, ločitve, posedovanja premoženja, gibanja in udeleževanja v javnem življenju. Eno samo področje je ostalo ženskam nedostopno: politika.⁷¹ V temi o sunitih in šiitih podaja drugi nemški učbenik poslovilno pismo libanonske šiitinje, ki je umrla pri izvajanju atentata. V pismu deklet pojasnjuje, da se je odločila ubijati in umreti za imama Homeinija v službi Alaha.⁷² V temi o Alahovem zakonu pa najdemo poročilo Egipčanke o poskusu spremembe pravice do ločitve v prid žensk.⁷³ Tema o muslimanih v Nemčiji vključuje dvogovor dveh deklet iz sedmega razreda, pri čemer je ena od njiju muslimanka in razlaga drugi zakaj ne more iti s sošolci v bazen na kopanje in na počitnice v hotel za mladino.⁷⁴ Tema *V senci moških?* obravnava položaj žensk v času absolutizma in opiše življenje žensk različnih družbenih slojev.⁷⁵ Tema o nastanku ZDA omenja, da so se za svobodo v vojni borile tudi ženske na najrazličnejše načine.⁷⁶ Tema o francoski revoluciji pa predstavlja zahteve žensk tretjega stanu po pravicah, ki so tedaj pripadale samo moškim: do izobrazbe in politične pravice. Hkrati pa so navedene tudi množične akcije žensk v revoluciji, ki so izhajale iz nevzdržnih razmer in pomanjkanja hrane. Navedene so tudi točke iz manifesta Olympe de Gouges, ki zahteva enake družbene pravice za ženske in moške.⁷⁷ V opisu družbe v času bidermajerja nemški učbenik opiše položaj žensk različnih družbenih slojev v tem času: meščank, delavk in plemkinj. Dodano je poročilo iz življenja Johanne Kinkel, ki se je kot ločena katoličanka poročila z revolucionarjem in izzvala velik škandal.⁷⁸ Tudi v prikazu revolucije leta 1848 v Nemčiji so omenjene ženske, ki so sodelovale v bojih na barikadah. Najdemo pa še članek iz Ženskega časopisa iz leta 1849.⁷⁹ Tema *Ženske na poti v emancipacijo* obsega kar štiri strani in podaja opis razvoja ženskega gibanja v 19. stoletju v različnih družbenih slojih in poročila sodobnic o družbenem položaju žensk.⁸⁰ Tema *Žena vladnega svetnika*

68 Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 56–57.

69 Ibid., str. 62–63.

70 Ibid., str. 82, 85.

71 Ibid., str. 116.

72 Flues, Heiner idr. (2001), *Zeitreise 2. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 17.

73 Ibid., str. 19.

74 Ibid., str. 32.

75 Ibid., str. 102, 103.

76 Ibid., str. 112, 113.

77 Ibid., str. 125–127.

78 Epkenhans, Michael idr. (2004), *Zeitreise 3. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 18, 19.

79 Ibid., str. 22, 23.

80 Ibid., str. 70–73.

in njena »deklica za vse« opisuje položaj služkinj, ki so služile v meščanskih družinah v 19. stoletju.⁸¹ Tema o mirovniškem gibanju v času pred prvo svetovno vojno vključuje tudi sliko z internacionalnega ženskega mirovniškega kongresa leta 1915 in odlomek iz pisanja Berthe von Suttner.⁸² Med posledicami prve svetovne vojne je tudi posebna podtema, ki opisuje spremembe, ki jih je ženskam prinesla vojna. Te spremembe so bile po eni strani hude, po drugi strani pa so prinesle tudi nove možnosti za večje pravice žensk.⁸³ Četrti nemški učbenik posveti celo temo obravnavi sprememb za položaj žensk v 20-ih letih. Opisuje pridobitev nove ženske samozvesti, nastanek novih »ženskih« poklicev, pridobitev volilne pravice in položaj delavk v družbi.⁸⁴ Posebna tema opisuje položaj žensk v nacionalsocialistični državi, zaton vrednot iz časa republike in povečevanje materinske vloge ter izrivanje žensk iz služb.⁸⁵ Tema o odporništvu v Nemčiji vključuje opis uspešnega protesta žensk, katerim so oblasti aretirale njihove moške judovskega porekla.⁸⁶ Tema o ženskah v Zahodni in Vzhodni Nemčiji opisuje ženska gibanja, ki so se pojavljala na obeh straneh razdeljene Nemčije in podoba ženske, ki sta jo obe družbi gojili kot idealno. Dodani so spomini posameznic na to obdobje.⁸⁷

Obravnava zgodovine žensk je posnemanja vredna zlasti v nemških in britanskih učbenikih zgodovine, medtem ko francoski in slovenski učbeniki zgodovine preteklost, ki je v povezavi z ženskami, opisujejo v manjši meri ali pa jo v celoti ignorirajo. Nemški učbeniki so posnemanja vredni predvsem zato, ker se najbolj sistematično posvetijo tej problematiki. Opisujejo položaj žensk v različnih družbah in v različnih obdobjih ter razlikujejo med situacijo, v katero so bile vpete ženske različnih družbenih slojev. Na tak način ne obravnavajo žensk kot enotne skupine, ampak upoštevajo dejstvo, da so usode žensk različne glede na družbeni sloj, kulturo, religijo in zgodovinsko obdobje v katerem živijo. Pohvalen je tudi kratek pregled spreminjanja položaja žensk v zgodovini, ki ga najdemo v prvem učbeniku DZS.

Primerjava posameznih vsebin izbranih učbenikov zgodovine

Primerjava posameznih vsebin izbranih učbenikov zgodovine je pokazala, da se pri predstavitvi obeh svetovnih vojn izbrana slovenska učbenika ločita od izbranih britanskih, francoskih in nemških. V primerjavi z ostalimi učbeniki sta slovenska bolj objektivna v podajanju razlogov za obe svetovni vojni in v predstavitvi samega dogajanja v času obeh vojn. Po drugi strani pa sta slovenska učbenika (četrti Modrijanov in četrti učbenik DZS) tudi dosti bolj faktografsko zasnovana od četrtega britanskega, francoskega in nemškega učbenika. Posebnost obeh slovenskih učbenikov je tudi to, da podajata vsebine o dogajanju v času svetovnih vojn v svetovnem oziroma evropskem merilu in v slovenskem oziroma nacionalnem merilu ločeno. Izbrani tuji učbeniki prepletajo nacionalno zgodovino z občo, ko gre za obravnavo obeh svetovnih vojn in pri tem nacionalna zgodovina bolj ali manj prevladuje. Prvo svetovno vojno prikazujejo izbrani tuji učbeniki izrazito skozi nacionalna očala, tako da si lahko nepoučen bralec vzpostavi popolnoma različno predstavo o tem, kaj se je v času prve svetovne vojne sploh dogajalo in o tem kdo je bil za vojno pravzaprav kriv. Izbrani tuji učbeniki zlasti v obravnavi druge svetovne

81 Ibid., str. 92, 93.

82 Ibid., str. 128, 129.

83 Ibid., str. 136.

84 Flues, Heiner idr. (2004), *Zeitreise 4. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag, str. 24, 25.

85 Ibid., str. 52, 53.

86 Ibid., str. 75.

87 Ibid., str. 142–145.

vojne dajejo prednost dogajanju v lastni državi, čeprav sicer v večini izbranih učbenikov prevladuje obča zgodovina pred nacionalno. Oba slovenska četrti učbenika pa dosežeta večjo objektivnost v prikazu obeh svetovnih vojn v svetovnem oziroma v evropskem merilu prav zaradi večje količine podatkov. Zato sta v smislu objektivnosti boljša od izbranih tujih učbenikov, v metodičnem smislu pa sta slabša od njih.

V obravnavi totalitarizmov iz časa med obema vojnama odstopa četrti britanski učbenik, ki v manjši meri obravnava te vsebine kot vsi ostali izbrani četrti učbeniki. Pri tem je potrebno dodati, da vključuje četrti britanski učbenik poseben vsebinski sklop, ki je posvečen izključno obravnavi holokavsta, česar ne najdemo v nobenem drugem od izbranih učbenikov. Četrti francoski in nemški učbenik predstavitva problematiko totalitarizma preko obilice slikovnega gradiva, slovenska učbenika pa totalitarizem predstavita predvsem preko osrednjega učbeniškega teksta in vključujeta manj slikovnega gradiva kot francoski in nemški učbenik.

Skupna točka izbranih slovenskih in tujih učbenikov je, da se v vseh tehtnica nagiba v prid nacionalni zgodovini pred svetovno oziroma zgodovino Evrope, ko gre za vsebine druge svetovne vojne. Vsi torej prav na vsebinah druge svetovne vojne dajejo prednost dogajanju v lastni državi, čeprav sicer v večini izbranih učbenikov prevladuje obča zgodovina pred nacionalno.

Izbrani slovenski in francoski učbeniki v vključevanju zgodovine žensk precej zaostajajo za nemškimi in britanskimi. V tem smislu so posnemanja vredni zlasti nemški učbeniki, ki se najbolj sistematično posvetijo tej problematiki in opišejo položaj žensk različnih družbenih slojev v različnih zgodovinskih obdobjih. Gre za prikaz spreminjanja vloge in pravic žensk skozi zgodovino v različnih družbenih slojih. Izbrani britanski učbeniki pa v veliki meri vključujejo zgodovino žensk, ko gre za nacionalno zgodovino. Medtem, ko izbrani britanski učbeniki dajejo velik poudarek na prikazu vladanja Elizabete I. in dajejo tej vladarici veliko več prostora kot kateremu koli vladarju ali vladarici, slovenski učbeniki Marijo Terezijo, ki bi jo morda lahko postavili ob bok Elizabeti I. kar zadeva slovenski prostor, obravnavajo le v okviru ene same teme, v kateri vladarica niti ne igra glavne vloge. V mnogih temah obravnava tretji britanski učbenik tudi boj žensk Britanije za volilno pravico, slovenski učbeniki pa le bežno omenijo kdaj so ženske na Slovenskem prvič volile oziroma dobile splošno volilno pravico. Namesto boja žensk na Slovenskem za politične pravice omenja Modrijanov tretji učbenik coprnice in čarovnice, pri čemer preganjanja coprništva jasno in nedvoumno ne obsodi. V tem smislu bi bilo možno slovenske učbenike še precej izboljšati, hkrati pa je potrebno pohvaliti kratek pregled spreminjanja položaja žensk v zgodovini, ki ga najdemo v prvem učbeniku DZS. Ta pregled se lahko primerja s predstavitevami življenja in položaja žensk v zgodovini, kot ga najdemo v izbranih nemških učbenikih. Poudariti pa je še potrebno, da izbrani francoski učbeniki le izjemoma vključujejo podatke iz življenja žensk v preteklosti in da v tem smislu zaostajajo tudi za slovenskimi.

5. SKLEPNE UGOTOVITVE VSEBINSKE PRIMERJAVE ZGODOVINSKIH UČBENIKOV

Analiza je pokazala, da se izbrani britanski učbeniki v največji meri razlikujejo od vseh ostalih. Britanski učbeniki so v večji meri prilagojeni učencem in se bolj odmikajo od strukture zgodovinske znanosti kot vsi ostali izbrani učbeniki.

Vsi učbeniki za nivo sekundarne šole oziroma višje stopnje osnovnega šolstva uporabljajo štiri učbenike, torej za vsako šolsko leto enega. Vsi učbeniki delijo vsebino v vsebinske sklope, teme in v podteme. Konceptualizacija vsebinskih sklopov, tem in podtem je v učbenikih različno zasnovana.

Vsebinska analiza tem je pokazala, da vsi učbeniki največ prostora odmerjajo obravnavi 20. stoletja. Vsa ostala zgodovinska obdobja so zastopana v manjši meri, nekateri učbeniki pa določena obdobja celo izpustijo (britanski izpusti prazgodovino in antiko, francoski pa prazgodovino). Poudarek v vsebinski zasnovi tem je na svetovni oziroma obči zgodovini, ki ima prednost pred nacionalno v vseh izbranih učbenikih razen v britanskih, kjer je nacionalne zgodovine več od obče. Krajevno zgodovino vključujejo samo nemški in francoski učbeniki v majhnem deležu (2 odstotka vseh tem v obeh primerih).

Analiza je pokazala, da se vsi izbrani učbeniki v največji meri posvečajo politični zgodovini. Politična zgodovina ima še vedno nesporen primat pred vojaško, gospodarsko, družbeno, kulturno, religiozno in zgodovino vsakdanjega življenja. Še najmanj to velja za slovenske učbenike obeh založb, ki so glede zastopanosti različnih vidikov življenja v preteklosti slovenski učbeniki bolj napredni od nemških, francoskih in britanskih, saj dokaj uravnoteženo vključujejo politično, vojaško, gospodarsko, družbeno, kulturno zgodovino in zgodovino vsakdanjega življenja. V kolikor upoštevamo prizadevanja sodobne didaktike zgodovine, po katerih naj bi politična zgodovina izgubila primat v šolski zgodovini, lahko ugotovimo, da k temu v največji meri težijo prav slovenski učbeniki zgodovine.

Glavna razlika med izbranimi slovenskimi in tujimi učbeniki je v poudarkih, ki jih dajejo zgodovini religij. Zgodovina krščanstva, judovstva in islama v tujih učbenikih dosti bolj izstopa kot to velja za slovenska učbenika. Vsi tuji učbeniki izpostavljajo tudi problematiko holokavsta, slovenska učbenika pa to tematiko komajda omenjata in ji ne pripisujeta nobenega posebnega pomena. Britanski učbenik izpostavlja prikaz razvoja na medicinskem področju v 20. stoletju, nemški učbenik pa prikaz izkoriščanja okolja in skrbi za okolje v zgodovini. Vsebinski sklop o okolju je posebnost nemškega učbenika, vsebinski sklop o medicini pa je posebnost britanskega učbenika.

Obravnava zgodovine žensk je posnemanja vredna zlasti v nemških in britanskih učbenikih zgodovine, medtem ko francoski in slovenski učbeniki zgodovine preteklost, ki je v povezavi z ženskami opisujejo v manjši meri ali pa jo v celoti ignorirajo. Nemški učbeniki so posnemanja vredni predvsem zato, ker se najbolj sistematično posvetijo tej problematiki. Opisujejo položaj žensk v različnih družbah in v različnih obdobjih ter razlikujejo med situacijo, v katero so bile vpete ženske različnih družbenih slojev.

V želji, da bi raziskava vplivala na bolj kvalitetno pisanje osnovnošolskih učbenikov zgodovine na Slovenskem in njihovo večjo usklajenost s angleškimi, francoskimi in nemškimi osnovnošolskimi učbeniki zgodovine, zlasti v smislu kvalitete, podajam nekatere predloge za bodoče pisce in oblikovalce učbenikov:

- sistem kratkih tem na dveh sosednjih straneh, ki ju lahko hkrati prebiramo;
- dve sosednji strani za naslov vsebinskega sklopa s primerno slikovno upodobitvijo vsebine sklopa;
- problematizacija zgodovinske znanosti in kritična obravnava njenih metod dela,
- naslovi tem v obliki vprašanj;
- vključevanje vseh zgodovinskih obdobj, s poudarkom na novejši zgodovini, ki sega do sodobnosti;
- uravnoteženo vključevanje vsebin politične, vojaške, gospodarske, družbene, kulturne in zgodovine religij ter vsakdanjega življenja;
- vključevanje zgodovine marginaliziranih družbenih skupin kot so ženske, otroci, mladina in sistematično spremljanje njihovih pravic in družbenega položaja skozi različna družbena obdobja;
- zgodovina žensk, ki upošteva, da ženske niso enotna družbena skupina;
- vključevanje vsebin s področja varovanja okolja in zgodovine okolja ter človekovega odnosa do njega;

- poudarjena obravnava primerov kot so holokavst (s predstavitvijo fotografij, ki dokumentirajo množično uničevanje), razvoj medicine v 20. stoletju in etična vprašanja, ki jih prinaša;
- izogibanje pridevniku naše;
- slovenska nacionalna zgodovina in z njo povezana terminologija, ki ustreza dognanjem sodobne slovenske historiografije na tem področju.

Primerjava vsebinske zasnove izbranih učbenikov zgodovine za osnovno šolo je pokazala, da slovenski učbeniki ne zaostajajo za tujimi učbeniki zgodovine. Slovenski učbeniki vključujejo tudi nekatere elemente, ki jih v ostalih izbranih učbenikih ne najdemo in so posnemanja vredni. Hkrati pa bi se dalo slovenske učbenike še izboljšati z vnašanjem nekaterih elementov, ki jih zasledimo v nekaterih tujih učbenikih.

Viri in literatura

- Bartoli, Jacques idr. (2004), *Histoire-Géographie 6ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier.
- Bernier, Michel, Champigny, Danielle, Loubes, Olivier (2003), *Histoire-géographie 3e, Livre de l'élève*, Paris: Nathan.
- Bernik Burja, Valerija (2001), *Vloga žensk v osvobodilnem gibanju na Slovenskem, Magistrsko delo*, Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Bernik Burja, Valerija (2006), *Vsebinske in metodološke spremembe v osnovnošolskih učbenikih zgodovine od konca 19. do začetka 21. stoletja na Slovenskem*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Carol, Anne idr. (2002), *Histoire-géographie 4ème, Livre de l'élève*, Paris: Hatier.
- Christoffer, Sven idr. (2004), *Zeitreise 1. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
- Cvirn, Janez, Hriberšek Balkovec, Elizabeta, Studen, Andrej (2004), *Novi vek. Zgodovina za 8. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.
- Dolenc, Ervin, Gabrič, Aleš, Rode, Marjan (2003), *20. stoletje. Zgodovina za 8. razred osemletke in 9. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.
- Doublet, Frédéric, Casa, Michel (2001), *Histoire-géographie 5e*, Paris: Magnard.
- Epkenhans, Michael idr. (2004), *Zeitreise 3. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
- Flues, Heiner idr. (2001), *Zeitreise 2. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
- Flues, Heiner idr. (2004), *Zeitreise 4. Geschichtliches Unterrichtswerk für die Realschule*, Leipzig: Ernst Klett Schulbuchverlag.
- Grey, Paul, Little, Rosemarie (2002), *Presenting the Past. Britain 1750–1900*, London: Collins.
- Janša-Zorn, Olga, Kastelic, Ana, Škraba, Gabrijela (2004), *Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan.
- Janša-Zorn, Olga, Mihelič, Darja (2004), *Stari in srednji vek. Zgodovina za 7. razred devetletke*, Ljubljana: DZS.
- Kern, Ana Nuša, Nečak, Dušan, Repe, Božo (2003), *Naše stoletje. Zgodovina za 8. razred osnovne šole. Zgodovina za 9. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan.
- Kidd, Judith, Rees, Rosemary, Tudor, Ruth (2000), *Life in Medieval Times*, London: Heinemann.

- Kovač, Miha, Kovač-Šebart, Mojca (2003), Učbeniki v globalni družbi: nekaj korakov k metodologiji primerjalnega raziskovanja, v: *Knjižnica. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, št. 1–2, str. 41–68.
- Lipužič, Boris (1993), Izobraževalni trendi v Zahodni Evropi. Pregled strukturnih sprememb v šolskih sistemih, Nova Gorica: Educa.
- Riley, Michael (2001), The Preparation of History Textbooks: An Author's Viewpoint, v: *Seminar on History Teaching in Secondary Schools: Teacher Training and History Textbooks*, Strasbourg: Council of Europe, str. 23–27.
- Rode, Marjan, Tawitian, Elissa (2004), *Prvi koraki v preteklost. Učbenik za 6. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: DZS.
- Simonič Mervic, Karmen (2004), *Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan.
- Sparey, Elizabeth, Worall, Keith, Johnson, Sue (2003), *Presenting the Past. The modern World*, London: Collins.
- Trškan, Danijela (2001), Učni načrti za srednješolsko zgodovino v Veliki Britaniji, v: *Zgodovinski časopis*, št. 1, str. 109–121.
- Trškan, Danijela (2001), Učni načrti za srednješolsko zgodovino v Franciji, v: *Zgodovinski časopis*, št. 1, str. 121–132.
- Wedam, Vida (1996), Učni načrt za zgodovino v splošni in tehnološki srednji šoli v Franciji, v: *Zgodovina v šoli*, št. 3, str. 50–57.
- Wrenn, Andrew (2002), *Presenting the Past. Britain 1500–1750*, London: Collins.
- Žvanut, Maja & Vodopivec, Peter (2004), *Vzpon meščanstva. Zgodovina za 7. razred osnovne šole, zgodovina za 8. razred devetletne osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan.